

Södertörns högskola | Lärarutbildningen med interkulturell profil
Examensarbete 15 hp | Utbildningsvetenskap C | Höstterminen 2010

Samverkan mellan bibliotekarie och lärare kring elever med dyslexi

- En intervjustudie av fyra bibliotekariers erfarenheter kring elever med dyslexi och samverkan med lärare kring dyslektiska elever

Av: Ann Levander
Handledare: Mikael Härlin

Titel: Samverkan mellan bibliotekarie och lärare kring elever med dyslexi – En intervjustudie av fyra bibliotekariers erfarenheter kring elever med dyslexi och samverkan med lärare kring dyslektiska elever

Engelsk titel: Interaction between librarians and teachers about students with dyslexia - An interview study of four librarians experiences of students with dyslexia and collaboration with teachers around the dyslexic students

Författare: Ann Levander

Handledare: Mikael Härlin

Datum: Januari 2011

Abstract:

This research focus on key groups; students with dyslexia, librarians and teachers, and interaction between these two professional groups regarding students with dyslexia. In searching for the exchange of knowledge and experience to meet dyslexic students needs, I have in this study turned the attention to librarians and their experiences with students with dyslexia.

The purpose of the research has been through semi-structured qualitative interviews with four librarians, to explore and describe how they experience their work, in working with pupils with severe reading and writing problems, dyslexia, and interaction with teachers on this user group. The qualitative approach in the gathering of the empirical evidence is based on a desire to have an indepth and thoroughly understanding of the librarians experience.

All informants in this study indicate that they see it as a natural part of their duty to keep themselves updated about dyslexia and what materials to suit the dyslexic user group. The informants have knowledge of dyslexia and have great knowledge and keep abreast on the latest technology of compensatory aids - alternative tools.

The informants have primary a consulting and supply function for teachers and dyslexic students, where they are consulted on suitable material in both fiction and facts in various disciplines. The informants highlights the importance of planning and preparation time to find suitable material, as audio books or easy read, so students who have a need for this also can be provided. They also have a major role in seeking information, then todays school is very demanding on the students to seek information themselves. The informants experience is that this requirement pose serious difficulties for dyslexic students.

There is some discrepancy in the informants role depending on the library that they are employed at, where assignments and resources are of importance. Interaction between teacher and librarian occurred in a greater proportion with the secondary school librarians than with the municipal and city librarian. Secondary school libraries are direct target at school activities and assignments and secondary school librarians are situated in school. They have transparency and participation in school activities, facilitating the work to catch up and assist the dyslexic students needs, as well as interaction with teachers and school staff.

The informants desire greater interaction and requested guidance to specify their work both on their own behalf, but above all to be clear externally. Since their experience is that teachers have little knowledge of what the library and the librarian may contribute with as resource in general and in particular for students with dyslexia and compensatory aids. This was particular the teachers who are referred to the municipal and city library, ie. those teachers who do not have the librarian in their immediate vicinity. The informants request more knowledge from the teachers regarding librarian skills to utilise the libraries potential as a collaboration partner.

Keyword: Dyslexia, compensatory aids - alternative tools, librarians, collaboration

Nyckelord: Dyslexi, kompensatoriska hjälpmedel - alternativa verktyg, bibliotekarie, samverkan

Innehållsförteckning

Abstract	1
1 Inledning	5
1.1 Problembeskrivning	6
1.2 Syfte och frågeställning	7
1.3 Disposition	7
2 Bakgrund och teoretiskt ramverk	8
2.1 Förförståelse	8
2.2 Vad innebär dyslexi?	9
2.3 Kompensatoriska hjälpmedel – alternativa verktyg	11
2.3.1 Förkortningar och kompensatoriska hjälpmedel – alternativa verktyg	11
2.4 Lagar och styrdokument kring skolans uppdrag gällande elever med särskilda behov	14
2.4.1 Lärarens uppdrag gentemot elever med särskilda behov	15
2.5 Bibliotek och bibliotekarier	16
2.5.1 Bibliotekslagen och IFLA/UNESCOs skolbiblioteksmanifest	18
3 Metod	19
3.1 Metodval	19
3.2 Urval och avgränsningar	21
3.3 Genomförande	22
3.4 Bearbetning och resultatredovisning av det empiriska materialet	23
4 Resultat och analys	24
4.1 Presentation av informanterna	24
4.2 Informanternas kompetens kring dyslexi och kompensatoriska hjälpmedel – alternativa verktyg	24
4.3 Tillgängliga resurser för dyslektiker	27
4.3.1 Läströsklar och bokprat	29

4.3.2 Diskrepans i de olika bibliotekens uppdrag	31
4.3.3 Söka på webben	33
4.4 Samverkan mellan bibliotekarie och lärare	35
5 Sammanfattande diskussion	42
5.1 Val av ämne	42
5.2 Bibliotekarien – samverkanspartner	43
5.3 Förbättringspotential	47
Käll- och litteraturförteckning	48
Bilaga	51

1 Inledning

Denna forskning är inriktad mot huvudgrupperna; elever med dyslexi, bibliotekarier och lärare, samt hur samverkan mellan dessa två yrkeskategorier kring elever med dyslexi kan se ut. Resurser kring elever i behov av särskilt stöd är en fråga som alltid är aktuell. Då läsa och skriva har en så central plats i dagens utbildningssystem och alla lärare kommer garanterat komma i kontakt med elever som har läs- och skrivsvårigheter, anser jag att den didaktiska relevansen i denna undersökning är av hög grad.

Vi lever i dag i ett samhälle där det ställs mycket höga krav på funktionell läsförmåga. Vi behöver inte gå tillbaka långt i tiden för att se hur kraven på människors läsförmåga har ökat. Vi kan också se ett stort behov av eftergymnasial utbildning, men för att detta ska bli verklighet, måste individen ta sig igenom såväl grundskolan som gymnasiet med tillfredställande resultat. Ett funktionshinder som karakteriseras och yttrar sig i form av grava läs- och skrivsvårigheter är dyslexi. Det är svårt att med säkerhet fastställa hur många som kan diagnostiseras med dyslexi då detta är ett osynligt funktionshinder och olika ämneskulturer och definitioner tillämpas. Men på Svenska Dyslexiföreningens hemsida uppges att 5-8 % av befolkningen har dessa specifika läs- och skrivsvårigheter.¹

Det är arbetslagsmöte och jag kan känna en viss frustration i luften bland ett flertal av lärarkollegorna när vi kommer in på en diskussion som handlar om elever med dyslexi. Många av lärarna känner sig otillräckliga för att de har begränsade kunskaper kring dyslexi och att de inte tycker sig räcka till för sina dyslektiska elever. Samma frustration har uttalats bland mina studiekamrater på lärarutbildningen. Alla vet de att de har och kommer att undervisa elever med dyslexi, men hur ska de kunna bistå dessa på ett tillfredställande sätt?

Lärarens roll är mångfacetterad och det krävs mycket av undervisaren för att hjälpa eleverna fram till de kunskaper som behövs inom ett ämne. Att lära sig skriva och räkna är inte något som elever bara kan av sig själva, utan det krävs av pedagogen att denne har förståelse och kunskaper om hur och på vilket sätt eleven kan utvecklas. Många elever som jag mött visar tecken på dåligt självförtroende, där de tappat tron på sig själva som lärande personer. För vissa har skolan kommit att representera något som de inte känner sig delaktiga i, utan bara är något som man måste tvinga sig igenom. Medan andra försöker hänga med bäst de kan, men

---

¹ Svenska Dyslexiföreningen

med en känsla av att de hela tiden arbetar i underläge. Jorun Inderberg pekar på just detta i sin magisteruppsatts *Samhällsprogrammet för elever med dyslexi En studie om att utveckla ett förhållningssätt* och menar vidare att: ”Allt för många elever blir ’avintellektualiserade’ i skolan, inte för att de saknar intellektuell kapacitet, men därför att de inte har lärt sig läsa tillräckligt bra.”² Där de elever med språkligt goda förutsättningar har lättare att tillgodogöra sig undervisningen i skolan, medan elever som inte har lika stora språkliga förutsättningar riskerar att misslyckas om de inte får den hjälp och det stöd de behöver. Att läsa är en konst som alla elever behöver behärska, men kunskaper behöver inte bara inhämtas genom skriven text, utan kan inhämtas på många olika sätt.

En yrkesgrupp som har kunskap om läsfrämjande aktiviteter är fackutbildade bibliotekarier, de har också kunskaper om granskning och informationssökning. Förutom bibliotekariernas kompetens är själva biblioteket med dess samlingar också en resurs. Men för att utnyttja denna resurs som stöd för den pedagogiska undervisningen i skolan krävs en samordning av verksamheterna. Mot denna bakgrund är det intressant att undersöka hur bibliotekarien i sin dagliga verksamhet arbetar med barn och ungdomar som har dyslexi, samt hur samverkan kan se ut mellan lärare och bibliotekarier kring elever med dyslexi.

1.1 Problembeskrivning

Valet av ämne har sin grund i att jag bevittnat hur lärare och lärarstuderande uppger sig ha brister i sin kompetens kring elever med dyslexi och kompensatoriska hjälpmedel. De efterfrågat mer kunskap så väl som större kontaktytor, för att samverka kring problematik om hur de kan bistå de dyslektiska eleverna på ett tillfredställande sätt. Däremot saknar jag adekvat kunskap om bibliotekariers syn på sitt uppdrag och sin kompetens gentemot den användargrupp som dyslektiska barn och ungdomarna utgör. För att skapa en helhet i undervisningen som gynnar elevens kunskapsutveckling är det viktigt att ta tillvara den mångfald av kompetens som finns. Då bilden av bibliotekariens profession framträder och med tanke på min bakgrund som blivande lärare blir det också av intresse att undersöka hur de olika yrkesgrupperna kan samverka kring elever med dyslexi. Som en följd av detta blir det därför relevant att undersöka ett antal bibliotekariers erfarenheter av barn och ungdomar med dyslexi, samt deras roll och förståelse kring samverkan mellan bibliotekarie och lärare med dyslektiska elever.

---

² Inderberg 2003 Förord

Benämningen läs- och skrivsvårigheter kan ha sin grund i olika orsaker. I denna studie ligger dock fokus på det snävare begreppet av grava läs- och skrivsvårigheter, dyslexi. Begreppen dyslexi och läs- och skrivsvårigheter används synonymt i uppsatsen då det inte är begreppen i sig studien fokuserar på, utan på problem med kunskapsinhämtning som uppstår när det föreligger problem att läsa och skriva, svårigheter som uppstår genom den höga status som skrivspråket har i dagens samhälle.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna undersökning är att via kvalitativa intervjuer med några bibliotekarier undersöka och beskriva hur dessa upplever sitt arbete i mötet med barn och ungdomar som har grava läs- och skrivsvårigheter, dyslexi, samt samverkan med lärare kring denna användargrupp.

- Hur beskriver ett antal bibliotekarier sin roll och kompetens gällande elever med dyslexi?
- Vad kan biblioteken som dessa bibliotekarier är anställda vid erbjuda elever med dyslexi?
- Hur beskriver dessa bibliotekarier sina erfarenheter av samverkan med lärare kring elever med dyslexi?

1.3 Disposition

I kapitel två redovisas bakgrunden till studien. Där tecknas den bakgrund och den litteratur och tidigare forskning som utgör det teoretiska utgångspunkter som agerar ramverk, både för att orientera läsaren i ämnet, men också för att ge det empiriska materialet en diskussionspartner. Litteratur och tidigare forskning presenteras fortlöpande under kapitel två, för att integreras inom respektive ämnesrubrik och fungera som delar i det teoretiska ramverket. Materialet behandlar dyslexi, kompensatoriska hjälpmedel – alternativa verktyg, skolans uppdrag gentemot elever med särskilda behov, samt bibliotek/bibliotekarier och deras uppdrag.

Under kapitel tre går uppsatsens metodologiska genomförande igenom. Där diskuteras och motiveras valet av semistrukturerade intervjuer och urvalet av informanter. Undersökningens

tillvägagångssätt och genomförande beskrivs, samt premisser för resultatbearbetning och analys av det empiriska materialet belys och problematiseras.

I fjärde kapitlet presenteras informanterna och studiens empiriska intervjumaterial. Materialet analyseras utifrån den bakgrund och tidigare forskning och litteratur som utgör det teoretiska ramverket (som redovisas under kapitel två).

Det femte kapitlet rymmer en diskussion av uppsatsen. Där jag sammanfattningsvis diskuterar uppsatsens val av ämne, syfte och resultatet.

2 Bakgrund och teoretiskt ramverk

I det här kapitlet tecknas den bakgrund och den litteratur och tidigare forskning som utgör det teoretiska utgångspunkter som agerar ramverk, både för att orientera läsaren i ämnet, men också för att ge det empiriska materialet en diskussionspartner. Litteratur och tidigare forskning presenteras fortlöpande under kapitel två, för att integreras inom respektive ämnesrubrik och fungera som delar i det teoretiska ramverket.

2.1 Förförståelse

Som uppsatsförfattare med en självupplevd problematik kring dyslexi har jag både kunskaper och värdefull erfarenhet kring vad handikappet kan innebära för individens skolgång såväl som privatliv. Min förförståelse är att dyslexi är både psykologiskt och socialt påfrestande.

Vartefter kraven och textmassorna ökar i skolan försvinner lusten i takt med att dyslexin visar sig i form av att det blir allt svårare att hålla jämna steg med klasskamraterna i deras läs- och skrivutveckling och som en följd av detta kan individen tappa tron på sig själv som lärande person.³ Dyslexia Action som är en internationell organisation som tillhandahåller information, stöd och service till personer med dyslexi, styrker denna tanke när de på sin hemsida skriver om hur motståndet till skolan ökar i takt med ett ökande krav på skolprestationer och att självbilden hos personer med dyslexi kan påverkas så att denne uppfattar sig som mindre kapabel och dum.⁴ Mot denna bakgrund kan vi förstå att dessa svårigheter och självbild också påverkar privatlivet. Min förståelse är att elever med dyslexi,

---

³ Inderberg 2003 Förord

⁴ Dyslexia Action

utifrån dennes förutsättning, behöver individuellt utformade handlingsplaner för att tillgodose och främja elevens kunskapsutveckling. Något som också styrks genom styrdokument som skolan åläggs att följa.

Genom mina sammanlagda erfarenheter av att träffa vuxna och elever med dyslexi upplever jag att det saknas intresse för läsning hos dessa, ett motstånd, vilket kan bero på de svårigheter som de förknippar med läsning. Min uppfattning är därför att bibliotekarier skulle kunna fungera som stöd för elever med dyslexi, då de har kunskaper om tekniska hjälpmedel och kännedom om vad biblioteket kan erbjuda i form av passande litteratur och informationssökning. Med dessa kunskaper skulle bibliotekarien också kunna vara en resurs för lärare att samverka med, för att hjälpa elever med dyslexi till goda läsupplevelser och i förlängningen tillfredställande studieresultat.

Efter att vidare studerat tidigare forskning kring elever med dyslexi, lärare och deras kunskap och uppdrag gentemot elever med särskilda behov som dyslexi, samt bibliotek kopplat till användare med dyslexi, upplever jag att det finns en bred forskning kring dyslexi, det finns också forskning kring dyslektiker som användargrupp kopplat till bibliotek. Material som stöder idén om bibliotekets pedagogiska roll och vikten av ett välutvecklat samarbete mellan bibliotekarier och lärare finns också. Men jag har inte hittat någon forskning som sammanlänkar samverkan mellan bibliotek och lärare kring elever med dyslexi och hur denna samverkan kan se ut.

2.2 Vad innebär dyslexi?

Karin Zetterqvist Nelson är lektor i psykologi och forskar om läs- och skrivsvårigheter hos barn och om dyslexidiagnosens konsekvenser för identitetsskapandet. Hon har författat *Dyslexi – en diagnos på gott och ont* där hon menar att dyslexiforskningen kännetecknas av att den haft en utpräglad kvantitativ, medicinsk eller experimentell inriktning. Det finns ett intresse för att utreda de biologiska orsakerna och kartläggning av förekomsten. Men att det är mindre vanligt med studier av kvalitativ karaktär som rör skriftspråkets betydelse för relationer och identitet.⁵ En stor del av tidigare forskning kring dyslexi har fokuserat kring orsaker och förklaringar till handikappet men fortfarande är dyslexins orsaker omdiskuterade.

---

⁵ Nelson Zetterqvist 2003 s9

Under 1990-talet uppstod forskningsansatser att se på handikappets betydelse för individen, i stället för att bara koncentrera sig på kartläggning av orsak. Höien & Lundberg skriver i *Dyslexi Från teori till praktik* att det är ett återkommande problem med definitionen av dyslexi, men menar att det handlar om en neurologisk avvikelse. En kort sammanfattning av deras definition lyder, ”dyslexi är en ihållande störning av kodningen av skriftspråket, förorsakad av en svaghet i det fonologiska systemet.”⁶ De menar vidare att två delfärdigheter omfattas vid läsning, avkodning och förståelse. Men att ”Dyslexi är lässvårigheter där det finns en klar avvikelse (diskrepans) mellan läskunnighet och intelligensnivå.”⁷ Dvs. de problem som yttrar sig vid dyslexi har ingenting med individens intelligensnivå, utan dyslexi kan förekomma hos individer på alla intelligensnivåer.⁸ Ytterligare en definition lyder: ”Dyslexi är ett biologiskt tillstånd, som, trots normalbegåvning och adekvat pedagogisk, social och psykologiskt stöd, ger sig tillkänna som läs- och skrivsvårigheter.”⁹ European Dyslexia Association beskriver kännetecknen hos dyslektiker som att, förutom problem med att läsa, skriva och stava har dyslektiker svårt att använda språket både i skriftlig och muntlig form. Många dyslektiker blandar också ihop språkliga beteckningar och bokstäver, riktningssångviser, men även ord och siffror som liknar varandra.¹⁰

Lindell & Lindell beskriver i *Dyslexi – problem och möjligheter: En handbok om läs- och skrivsvårigheter för föräldrar och personal i skola och förskola*, dyslexi som ett dolt handikapp. Och förutom att det medför läs- och skrivsvårigheter, även medför svårigheter att klassificera, bearbeta och integrera information.¹¹ FMLS är ett förbund som stödjer och bevakar personer med funktionsnedsättningarna läs- och skrivsvårigheter/dyslexi och bevakar och tillvaratar deras intressen. De menar att dyslexi är ett funktionshinder som inte har med intelligens eller intellektuell förmåga, men om det inte uppmärksammas och det vidtas åtgärder så att eleven får hjälp, kan det uppstå problem där eleven riskerar att utveckla en negativ inställning till läsning och skolarbete, så väl som att självförtroendet och elevens självbild kan skadas.¹²

---

⁶ Höien & Lundberg 2006 s21

⁷ Höien & Lundberg 2006 s13

⁸ Höien & Lundberg 2006 s38

⁹ Gillberg & Ödman 1994 s16

¹⁰ European Dyslexia Association

¹¹ Lindell & Lindell 1996 s24ff

¹² Dyslexiförbundet FMLS

2.3 Kompensatoriska hjälpmedel - alternativa verktyg

Både benämningarna kompensatoriska hjälpmedel och alternativa verktyg förekommer i uppsatsen och bör läsas som synonyma. Att det förekommer flera benämningar beror på en strävan efter att så nära som möjligt använda de begrepp som litteratur, forskning och uttalanden från informanterna använt.

Som tidigare nämnts är FMLS ett förbund som stödjer och bevakar personer med funktionsnedsättningen läs- och skrivsvårigheter/dyslexi och bevakar och tillvaratar deras intressen. På deras hemsida kan du ta del av information som rör dyslexi. De ger också ut broschyrer med information. I deras skrift *"Läs och skrivsvårigheter - Dyslexi. Vad det är och hur du lever med det"* kan vi läsa om vikten av rätt verktyg, stöd och förståelse för att underlätta vardagen för elever med dyslexi. Genom träning går det att bli bättre på att läsa och skriva, men om eleven tvingas att enbart traggla går motivationen förlorad och framstegen motsvarar inte insatsen. Därför är det viktigt att skilja på lästräning och inhämtning av kunskap. Om det är kunskapsinhämtning som är syftet så är det inte meningsfullt att elever med läs- och skrivsvårigheter, dyslexi, ska behöva lägga onödig energi på att ta sig igenom texten. Utan för att utveckla sina ämneskunskaper behöver eleven få lyssna på texten och få tillgång till skrivhjälpmedel. Eleven hamnar också lätt efter sina klasskamrater om denne inte får hjälp med användbara verktyg. Om skolan ska fungera för alla elever måste den också anpassas efter den enskilda elevens förutsättningar. Där diagnoser och utredningar inte är tänkt som ett stigmatiserande av eleven, utan som ett redskap för att ta reda på hur skolvardagen ska utformas på ett funktionsbefrämjande sätt.¹³ Den nya IT-tekniken som utvecklats i dagens samhälle öppnar stora möjligheter för dyslektiker. Genom den ges möjlighet till kompensation som minnesstöd men även vid läsning såväl som vid skrivning och stavning. Därför menar FMLS att det är av största vikt att eleven får tillgång till kompensatoriska hjälpmedel så fort som möjligt så att de inte halkar efter i skolarbetet eller får en skadad självbild på grund av dyslexi.¹⁴

2.3.1 Förkortningar och kompensatoriska hjälpmedel – alternativa verktyg

FMLS: Förbundet Funktionshindrade Med Läs- och Skrivsvårigheter, är en handikapporganisation med säte i Stockholm, men det finns lokalavdelningar på flera orter i

---

¹³ Dyslexiförbundet FMLS broschyr *"Läs och skrivsvårigheter - Dyslexi. Vad det är och hur du lever med det"*

¹⁴ FMLS

Sverige. Förbundet tillvaratar läs- och skrivhandikappades intressen. De arbetar också för ökad förståelse för dyslexi ute i samhället och i arbetslivet.¹⁵

TPB: Talboks- och punktskriftsbiblioteket är en statlig myndighet som anpassar litteratur till medier för personer med läshandikapp och deltar i utveckling av ny teknik kring anpassade medier och nya sätt att göra medier tillgängliga för personer med läshandikapp. TPB producerar och lånar ut litteratur på medier som är anpassade för personer med läshandikapp och lånar ut talböcker via andra bibliotek. Alla bibliotek med talbokstillstånd från regeringen enligt 17 § upphovsrättslagen har möjlighet att själva ladda ned talböcker från TPB-katalogen. TPB sprider också kunskap och informerar om talböcker, punktskrift och läshandikapp.¹⁶

Elever med dyslexi står ofta inför svårigheter med det skrivna språket. Ett sätt att underlätta dessa svårigheter är att erbjuda olika typer av hjälpmedel. Några exempel på tekniska hjälpmedel som omfattas i denna uppsats följer nedan.

Talböcker är inläsningar av tryckta böcker, både facklitteratur och skönlitteratur. Dessa kan lånas eller köpas av personer med läshandikapp via folkbibliotek, högskolebibliotek och skolbibliotek. Framställning och användning av talböcker regleras enligt upphovsrättslagen.¹⁷

Daisy

Nya talböcker framställs i ett format som kallas Daisy-format. Det innebär att det går att söka, bläddra och sätta bokmärken. Oftast ryms också boken på en cd-romskiva. Från 2008 finns också en form av talböcker som kallas Daisy text och ljud. Det innebär att man kan både lyssna och se bokens text på bildskärmen med hjälp av ett läsprogram i datorn.

Läsprogrammet Amis finns för fri nedladdning genom TPB.

När det gäller (tryckt) bok och Daisy kan endast talboken lånas från TPB. Den tryckta boken får skolan eller biblioteket komplettera med själva. Även (BTJ) Bibliotekstjänst säljer färdiga paket till bibliotek där både talboken och den tryckta boken ingår.

Alla nya talböcker görs i dag i Daisy-format, därför behövs antingen en dator med ett läsprogram för detta eller en Daisy-spelare som är en fristående cd-romspelare. Den har

---

¹⁵ Strömbom 1999 s35

¹⁶ TPB

¹⁷ TPB

funktioner för att navigera och läsa i Daisy-talbok. Det går att förflytta sig mellan underrubriker, kapitel och sidor, man kan också sätta bokmärken. Det går också lyssna på vanliga cd-skivor genom den.¹⁸ I nyare modeller finns även inspelningsfunktion och minneskort (krävs överföring från talboken till minneskort).

Ljudböcker är en kommersiell produkt som var och en kan köpa i handeln. De görs oftast inte i Daisy-format. Skillnaden mellan ljudböcker och talböcker är juridisk, där talböcker produceras med stöd av 17 § upphovsrättslagen, de kan bara göras av organisationer och bibliotek som har tillstånd från regeringen. Bibliotek med tillstånd kan sedan låna, köpa eller ladda ned talböcker för vidare utlåning till personer med läshandikapp.¹⁹

Lättläst betyder att texten anpassats så att den skall bli mer tillgänglig för personer som har lässvårigheter. En lättläst text kan ha kortare meningar eller enklare ord. Innehållet följer också en logisk tanke och är mer konkret. Lättläst ges ut som böcker, men även en nyhetstidning och samhällsinformation finns som lättläst.²⁰

Talsyntes är ett program som installeras i datorn. Texter som finns digitalt kan läsas upp genom talsyntesprogram. Talsyntesen kan även läsa upp bokstäverna samtidigt som man skriver texten. Man kan också skanna in text från exempelvis tidningar, läromedel och nationella prov, för att sedan få dessa upplästa via talsyntesen. Man använder då en så kallad OCR-programvara som konverterar texten till vanliga orddokument i datorn.²¹

Rättstavningsprogram finns att installera i datorn. Stava Rex är ett svenskt rättstavningsprogram som är utvecklat med tanke på personer med dyslexi och andra läs- och skrivsvårigheter. Programmet är avsevärt mycket bättre på att hitta felstavade ord, rätta felaktiga särkrivningar, grammatiska och talspråksbaserade fel. Spell Right är en engelsk motsvarighet.²²

---

¹⁸ TPB

¹⁹ TPB

²⁰ Centrum för lättläst

²¹ Elevdata

²² Elevdata

2.4 Lagar och styrdokument kring skolans uppdrag gällande elever med särskilda behov

Benämningen dyslexi nämns inte specifikt i de lag och förordningstexter som skolan har att följa. Utan de ingår implicit i kategorin ”elever med behov av särskilt stöd” eller ”elever med särskilda behov”. Där det är hela skolan (rektor/skolledning, lärare och andra aktörers) ansvar att ombesörja att alla elever får sina behov tillgodosedda. I läroplanen under rubriken *God miljö för utvecklande av lärande* poängteras att ”Varje elev har rätt att i skolan få utvecklas, känna växande glädje och få erfara den tillfredsställelse som det ger att göra framsteg och övervinna svårigheter.”²³

Vidare står under rubriken *2.2 Kunskaper – Riktlinjer*:

Alla som arbetar i skolan ska

- uppmärksamma och stödja elever i behov av särskilt stöd, och
- samverka för att göra skolan till en god miljö för utveckling och lärande.

Läraren ska

- ta hänsyn till varje enskild individs behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande
- stimulera, handleda och ge särskilt stöd till elever som har svårigheter.²⁴

Under rubriken *2.8 Rektorns ansvar* står:

- Skolans arbetsmiljö utformas så att eleverna får tillgång till handledning, läromedel av god kvalitet och annat stöd för att själva kunna söka och utveckla kunskaper, t. ex. bibliotek, datorer och andra hjälpmedel.
- Resursfördelning och stödåtgärder anpassas till den värdering av elevernas utveckling som läraren gör.²⁵

Även grundskoleförordningen är tydlig med att elever som har svårigheter med skolarbetet har rätt till särskilt stöd.²⁶ Skollagen är också tydlig på den punkten och i deras allmänna riktlinjer för samtliga skolformer står: ”Utbildningen skall ge eleverna kunskaper och färdigheter samt, i samarbete med hemmen, främja deras harmoniska utveckling till

---

²³ SKOLFS 2010:37 s5

²⁴ SKOLFS 2010:37 s7f

²⁵ SKOLFS 2010:37 s11

²⁶ SFS nr:1994:1194 (5 kap. 1§ i kap 4)

ansvarskännande människor och samhällsmedlemmar.”²⁷ I utbildningen skall hänsyn tas till elever i behov av särskilt stöd. Där grundskolan ska ge eleverna skolning, färdigheter och kunskaper för att delta i samhällslivet och kunna ligga till grund för fortsatt utbildning i gymnasieskolan. Särskilt stöd skall ges till elever som har svårigheter i skolarbetet.²⁸

2.4.1 Lärarens uppdrag gentemot elever med särskilda behov

I *Dyslexi – en kunskapsöversikt* skriver Mats Myrberg, professor i specialpedagogik, att skolan har ett samhällsuppdrag som handlar om att utveckla nya förmågor hos eleverna. Men till stor del handlar detta inhämtande av kunskaper genom texter. ”I skolan är kunskapen i större utsträckning än i samhället i övrigt textbunden. Bristande förmåga att läsa och skriva blir tydligare och mer handikappande i skolan än i de flesta andra sammanhang i livet. För människor med läs- och skrivsvårigheter skapar skolan kognitiva trösklar [...]”.²⁹ Det målstyrda utbildningssystem vi har sätter verksamhetsramar, utifrån mål och riktlinjer. Bengt Persson menar i *Elevers olikheter och specialpedagogiska kunskap*, att staten ålägger skolan ett stort ansvar, att stödja och hjälpa elever med behov, men sedan är det upp till kommunen och den lokala skolan hur de väljer att uppnå målen och bedriva den pedagogiska verksamheten.³⁰

Som vi kan se i de styrdokument som reglerar lärarens uppdrag åläggs de att uppmärksamma och stödja elever i behov av särskilt stöd och samverka för att göra skolan till en god miljö för utveckling och lärande. Läraren ska också ta hänsyn till varje enskild individs behov och förutsättningar, stimulera, handleda och ge särskilt stöd till elever som har svårigheter. Men skolan och lärarens stödinsatser bör ske på flera plan för att uppnå de mål som skolan åläggs.

Lärare och studiekollegor i min omgivning uttrycker att de upplever en frustration och otillräcklighet på grund av bristande kunskaper om dyslexi och hur de på ett förtjänstfullt sätt kan bistå dessa elever på ett tillfredställande sätt, exempelvis med kompensatoriska hjälpmedel. De efterfrågar också större kontaktytor för samverkan kring elever med dyslexi. En frustration som också återkommer i Kristina Perssons kandidatuppsats *Svenskalärares identifikation av elever med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi på gymnasieskolan* där hon genom en intervjustudie undersökt verksamma svensklärares kunskap kring elever med

---

²⁷ SFS nr:1985:1100 (1 kap. 2§)

²⁸ SFS nr:1985:1100 (4 kap. grundskolan, 1§)

²⁹ Myrberg 2007 s3

³⁰ Persson 2001 s21

dyslexi. Där hennes resultat av studien visar att de informanter som ingick i studien uttrycker bristande kompetens om dyslexi, och där efterfrågas "[...] utbildning för lärare i att hjälpa elever med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi samt större tillgänglighet till kompensatoriska hjälpmedel [...]".³¹ Professor emeritus Curt von Euler (grundare av Svenska Dyslexiföreningen) har också riktat kritik mot den bristfälliga undervisningen om dyslexi på lärarhögskolorna. Han skriver också att "Det finns ett stort glapp mellan de kunskaper forskningen gjort och vad man känner till och arbetar efter i våra skolor."³² En erfarenhet som också uttalas i Axtelius & Lindwalls kandidatuppsats om *Lärares kunskaper om dyslexi*, där de undersöker om yrkesverksamma pedagoger har tillfredställande kunskaper om hur de kan underlätta inlärningsprocessen hos elever med dyslexi. Deras resultat visar att de pedagoger som medverkade i studien har för grundna kunskaper om dyslexi.³³

Att skapa konsensus om skolans insatser för att motverka läs- och skrivsvårigheter, en rapport från "konsensusprojektet" av Mats Myrberg som är professor i specialpedagogik och projektledare för konsensusprojektet, som finansierats av Skolverket. Syftet är där att synliggöra en gemensam grund för forskare inom ämnet läs- och skrivsvårigheter och inlärningspedagogik. Där pekar Myrberg på vikten av kompetenta lärare, där lärarkompetens är det mest betydelsefulla pedagogiska beståndsdelen för att lyckas utveckla läs- och skrivförmåga. Djupgående kunskaper och arbetssätt där den enskilde elevens förmåga utgör utgångspunkt för att hjälpa till att skapa individuella strategier för eleven.³⁴

2.5 Bibliotek och bibliotekarier

Ann-Sofie Klason har skrivit en kandidatuppsats i biblioteks- och informationsvetenskap där hon intervjuat vuxenstuderande dyslektiker kring deras erfarenhet av hur användarvänliga bibliotek är med hänsyn till att de tillhör en användargrupp som har dyslexi. I hennes slutsats kan vi läsa att: "Bibliotek har möjlighet att genom till exempel anpassa material eller tekniska hjälpmedel underlätta för dyslektiker att få del av information av olika slag. [...] När man ser på tekniska hjälpmedel och anpassat material har biblioteket fler tillämpbara vägar [...]".³⁵ Vi kan här se den tillgång biblioteket kan vara för dyslektiker, exempelvis genom de kunskaper kring tekniska hjälpmedel och tillgång till talböcker som finns inom bibliotek. Denna uppsats

---

³¹ Persson 2006 s28

³² Gillberg & Ödman 1994 s7f

³³ Axtelius och Lindwalls 2006 s5

³⁴ Myrberg 2003 s33ff

³⁵ Klason 2002 s33

är dock inte relaterad till grundskole- och gymnasieelever med dyslexi och det uppdrag som finns kring dessa.

Louise Limberg, fil dr och universitetslektor vid Bibliotekshögskolan (enheten vid Göteborgs universitet och Högskolan i Borås) och forskare inom skolbiblioteksfrågor i Sverige, har på uppdrag av Skolverkets projekt Språkrum, som syftar till att stödja skolors läs- och skrivmiljöer, skrivit en kunskapsöversikt om skolbibliotekens pedagogiska roll. Detta som en led i ett utvecklingsarbete avsedd att ge en övergripande bild över forskningsbaserad kunskap kring olika dimensioner som skolbiblioteken har och dess roll för lärande och undervisning.³⁶ I *Skolbibliotekets pedagogiska roll – en kunskapsöversikt* stöds idén om bibliotekets pedagogiska roll och vikten av ett välutvecklat samarbete mellan bibliotekarier och lärare.

Limberg skriver i *Skolbibliotekets pedagogiska roll* att den pedagogiska roll som skolbiblioteken har betraktats som en naturlig del av undervisningen, sedan en lång tid tillbaka, men det har ansetts nödvändigt att utveckla samarbetet mellan skolbiblioteken och lärare. Skolbiblioteken ska inte ses som en enskild verksamhet eller institution, utan som en del av skolan (i detta sammanhang definieras skolbibliotek utifrån aspekter som att det även kan inkludera kombinerade folk- och skolbibliotek eller service från folkbibliotek). Men så ser inte verkligheten ut. Sveriges Allmänna Biblioteksörening som gjort en kartläggning i slutet av 1990-talet fastställde att det fanns brister i integration av skolbiblioteken i undervisningen och i samarbetet mellan bibliotekarier och lärare, vilket gällde både på grundskolan, såväl som gymnasieskolan. Det påtalades också att lärare och skolledare var omedvetna om den potential som finns i ett fungerande bibliotek och att ett utvecklat samarbete mellan bibliotekarier och lärare sågs som nyckel till förbättring av biblioteksverksamheten. Även arbetsplaner och mål för bibliotekarien saknades eller var otydliga.³⁷ Limberg sammanfattar den redovisade forskningen med den "[...] uppfattningen att biblioteken i skolan har en särskild potential att höja kvaliteten på elevens lärande men att denna potential utnyttjas endast i begränsad omfattning."³⁸ Hon menar också att: "En slutsats av genomgången är att det behövs mycket mer forskning om flera aspekter på bibliotekens roll i undervisningen."³⁹ Och att: "Skolbiblioteket är tämligen osynliga i såväl

---

³⁶ Limberg 2002. Förord

³⁷ Limberg 2002 s14ff

³⁸ Limberg 2002 s89

³⁹ Limberg 2002. Förord

lärarutbildningar som i pedagogisk forskning. Om skolbiblioteket skall bli ändamålsenliga redskap för kunskapande arbete i skolan behövs de bli mer synliga inom nämnda fält.”⁴⁰

Nationella Skolbiblioteksgruppen har framtagit skriften *Bemanna skolbiblioteken: Ett verktyg för skolutveckling*, där de menar att vid läsutveckling genom barn- och ungdomsböcker behöver både elever och pedagoger kunnig handledning. ”Elever söker fakta både på nätet och i böcker. Inte sällan används skönlitteratur för att fördjupa förståelsen av ett ämnesområde.”⁴¹ De påvisar vidare att det i kurs- och läroplaner uttrycks att elever aktivt ska söka kunskap. De menar att elever med koncentrations- och lässvårigheter riskerar att misslyckas under sådana fria arbetsformer och att om man lämnar eleverna själva ute i cyberrymden riskerar man att dessa kommer att prestera under sin förmåga. Men att skolbibliotekarier kan vara ett pedagogiskt stöd för elever med olika hinder som exempelvis grava läs- och skrivsvårigheter, elever som har problem att söka, kritiskt granska och sortera information.⁴²

2.5.1 Bibliotekslagen och IFLA/UNESCOs skolbiblioteksmanifest

För att stimulera elevernas intresse för litteratur och läsning och för att tillgodose elevernas behov av material ska det enligt bibliotekslagen inom grund- och gymnasieskolor finnas lämpligt fördelade skolbibliotek (kommer att ändras under år 2011 till att alla skolor ska ha tillgång till skolbibliotek). Dessa ska erbjuda informationsteknik, böcker och andra medier anpassade efter elevens behov, för att stimulera och främja läsning och språkutveckling.⁴³ Men det specificeras inte hur detta ska utformas, varken inom skol- eller folkbiblioteken. Vidare står i bibliotekslagen att:

- Kommunerna ansvarar för folk- och skolbiblioteksverksamheten [...]⁴⁴
- Folk- och skolbiblioteken skall ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar genom att erbjuda böcker, informationsteknik och andra medier anpassade till deras behov för att främja språkutveckling och stimulera till läsning.⁴⁵
- Folk- och skolbiblioteken skall ägna särskild uppmärksamhet åt funktionshindrade [...]⁴⁶

---

⁴⁰ Limberg 2002 s90

⁴¹ Nationella Skolbiblioteksgruppen 2004 s8f

⁴² Nationella Skolbiblioteksgruppen 2004 s8f

⁴³ SFS 1996:1596 (5§, 8§, 9§)

⁴⁴ SFS 1996:1596 (7§)

⁴⁵ SFS 1996:1596 (9§)

- Till främjande av intresse för läsning och litteratur, information, upplysning och utbildning samt kulturell verksamhet i övrigt skall alla medborgare ha tillgång till ett folkbibliotek. Folkbiblioteken skall verka för att databaserad information görs tillgänglig för alla medborgare.⁴⁷

Då svenska styrdokument för skolbibliotek saknas är IFLA/UNESCOs skolbiblioteksmanifest ett viktigt dokument som vi kan ta del av. Där framhålls att bibliotekarien bör vara professionellt utbildad och kvalificerade. Och att den fackutbildade skolbibliotekarien, lärare och övrig personal ansvarar för samarbete mellan skola, folkbibliotek och andra aktörer. Skolbibliotekarien ska också bidra till att utveckla skolans uppdrag och mål. De menar vidare att skolbibliotekarien ska ha färdigheter och kunskap om informationsförsörjning och tillhandahålla lösningar på informationsproblem så väl som fungera som expertis av nyttjande av elektroniska och tryckta källor. Bibliotekarien bör också leda läskampanjer och främja kultur och media. De förordar också att skolledningen ska stödja förutsättningar för att skolbiblioteket genomför tväramnesaktiviteter.⁴⁸ Bibliotekstjänsterna bör överensstämja med de behov som finns hos den individuella användaren. Där samarbete mellan skolbibliotekarie och lärare är en förutsättning för att bibliotekstjänstens möjligheter ska maximeras.⁴⁹

3 Metod

I detta kapitel kommer uppsatsens metodologiska genomförande att gås igenom, för att redovisa insamlandet av det empiriska materialet, urvalsförfarande samt genomförandet av intervjuerna. Premisser för resultatbearbetning och analys av det empiriska materialet kommer att belysas. Detta kommer också att problematiseras.

3.1 Metodval

Valet av insamlande till det empiriska materialet utgår från en kvalitativ ansats, då intentionen med uppsatsen har varit att utifrån ett antal bibliotekariers erfarenheter skildra hur dessa arbetar med elever som har dyslexi, samt deras erfarenheter av samverkan med lärare kring elever med dyslexi. Målet har inte varit att göra en kvantitativ eller generaliserande datainsamling, utan fokus ligger på enskilda bibliotekariers utsagor, för att ge en fördjupad

---

⁴⁶ SFS 1996:1596 (8§)

⁴⁷ SFS 1996:1596 (2§)

⁴⁸ IFLA/UNESCOs skolbiblioteksmanifest 2004 s10f

⁴⁹ IFLA/UNESCOs skolbiblioteksmanifest 2004 s12f

och närgången förståelse för deras arbete med dyslektiska elever och samverkan kring dessa. Det har därmed varit syftet med studien som har väglett i val av metod. Trost skriver i *Kvantitativa intervjuer* om lämpligheten av kvalitativa studier när man söker förstå eller hitta mönster, medan kvantitativa studier mer lämpar sig vid frågeställningar som gäller hur vanligt, hur många och hur ofta.⁵⁰

För att uppnå syftet med uppsatsen har således det empiriska materialet samlats in genom kvalitativa intervjuer, i form av fyra semistrukturerade intervjuer. En vanlig kritik mot intervjuforskning är att den inte har en vetenskaplig generaliserbarhet och att det inte går att generalisera utifrån få intervjupersoner.⁵¹ För att bemöta den kritiken vill jag poängtera att valet att använda forskningsintervjuer i uppsatsen bottnar i vikten av att fånga och synliggöra informanternas perspektiv och upplevelser. Detta ser jag som mindre möjligt genom observation eller kvantitativ forskning. Det kommer således inte göras några generella slutsatser utifrån uppsatsens resultat. I Kvale & Brinkmann *Den kvalitativa forskningsintervjun* skrivs om den kvalitativa forskningsintervjun som en metod att förstå undersökningspersonernas erfarenheter och synvinkel, för att avslöja deras levda värld.⁵² Där menas vidare att den kvalitativa forskningen är en kunskapsproducerande verksamhet som kan förse oss med övertygande beskrivningar av den kvalitativa mänskliga världen.⁵³

Att använda sig av semistrukturerade intervjuer för insamlandet av empirin innebär att intervjun struktureras kring teman med en intervjuguide med frågor, vilket skapar struktur samtidigt som det har en öppen karaktär och ger utrymme för flexibilitet. En fördel med detta i jämförelse med en enkätundersökning är att den som samlar in data kan ställa följdfrågor och återkoppla till informanten för förtydliganden. I *Samhällsvetenskapliga metoder* skriver Bryman, att genom upplägget i den semistrukturerade intervjun har informanten möjlighet att förtydliga åsikter innan de glöms bort eller att sammanhanget går förlorat.⁵⁴ Det finns dock nackdelar med den semistrukturerade intervjumetoden, var av den största är det stora omfång textmassa. För att undvika detta pekar Repstad i *Närhet och distans: Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap* på vikten av att planera och förbereda teman som ska tas upp för att minimera irrelevant data under intervjun. Temana fungerar också som kvalitetssäkring och

---

⁵⁰ Trost 1993 s12

⁵¹ Kvale & Brinkmann 2009 s280

⁵² Kvale & Brinkmann 2009 s17

⁵³ Kvale & Brinkmann 2009 s63

⁵⁴ Bryman 2002 s300f

mall då den är en guide för datainsamlaren, samtidigt som den tydliggör för informanten vad intervjuaren söker svar på.⁵⁵

3.2 Urval och avgränsning

Studiens utgångspunkt är att undersöka hur fackutbildade bibliotekariers roll i mötet med dyslektiska elever kan se ut, för att sedan gå vidare med hur deras samverkan med lärare kring dyslektiska elever kan se ut. Då det är de dyslektiska eleverna som utgör användargruppen i undersökningen, så har bibliotek med nedladdningstillstånd från TPB (se punkt 2.3.1) störst relevans, då de kan erbjuda specifika tjänster som är av vikt för dyslektiker. Valet att använda fackutbildade bibliotekarier som är utbildade inom biblioteks- och informationsvetenskap lutar sig mot att samverkan mellan olika professioner hemmahörande inom olika discipliner och kunskapssystem vill exemplifieras.

Urvalet av informanter gjordes inledningsvis genom att först inventera kvantitativt hur många fackutbildade bibliotekarier som finns anställda och vid vilka bibliotek dessa tjänstgjorde, samt vilka av dessa bibliotek som har nedladdningstillstånd från TPB. Där framkom att det bara finns ett fåtal skolor som har bibliotek med fackutbildad bibliotekarie och nedladdningstillstånd från TPB. De skolor som saknar dessa tjänster kan vända sig till kommun- och stadsbibliotek som är folkbibliotek.

Inventeringen gjordes i en kommun och i en mindre stad. Inledningsvis var det tänkt att använda en kommun bara, men då det visade sig att det bara finns två bibliotek med nedladdningstillstånd i denna, utvidgades studien att omfatta en närliggande stad. Bibliotekarier vid gymnasiebibliotek samt kommun- och stadsbibliotek i de undersökta områdena uppfyllde kriteriet både vad gällde utbildning och nedladdningstillstånd och därmed inkluderas de i urvalet. I studien medverkar fyra informanter, varav två bibliotekarier arbetar på gymnasiebibliotek, en arbetar på kommunbibliotek och en arbetar på stadsbibliotek. De två bibliotekarierna som arbetar på gymnasiebibliotek arbetar vardera i kommunen och i staden. Inga bibliotekarier från grundskolor deltar i studien beroende på att det inte finns någon grundskola i de undersökta områdena som uppfyller kriterierna. Informanterna har utbildat sig vid högskolan i Borås och i Uppsala, vilket inte har ingått i urvalskriteriet, utan slumpat sig så.

---

⁵⁵ Repstad 1999 s65

Benämningen läs- och skrivsvårigheter kan ha sin grund i olika orsaker, som exempelvis brist på adekvat undervisning, hörsel- och synskador eller andraspråks problematik. I denna studie ligger dock fokus på det snävare begreppet av grava läs- och skrivsvårigheter, dyslexi, då den vidare termen läs- och skrivsvårigheter är allt för omfattande. Men vilka elever som har dyslexi kan vara okänt för bibliotekarien, därför kan deras utsagor komma att inkludera även icke diagnostiserade dyslektiker, med liknande problematik.

3.3 Genomförande

Den inledande kontakten med informanterna gjordes via e-post, med en förfrågan om deltagande i en uppsats avsedd som examensarbete inom lärarutbildningen. Brevet innehöll också en kort beskrivning av uppsatsförfattaren, studiens syfte och löfte om strikt konfidentiellitet. Enligt Bryman kan detta verka lugnande för personen då denne på så sätt får vetskap om intervjuarens beröringspunkter.⁵⁶ I syfte att formulera öppna frågor som leder till relevant information för uppsatsen, har vald litteratur genomgåts för att få en så stor förståelse som möjligt inom ämnet.

Intervjuerna gjordes på respektive informants arbetsplats, vilket gör att intervjuaren kunnat bekanta sig med informantens arbetsplats. Bryman menar att det underlättar tolkandet av informantens utsagor om intervjuaren har kännedom om informantens arbetsmiljö.⁵⁷ Intervjuguiden (se bilaga 1) användes under intervjun, men vid behov kompletterades den med följdfrågor om något kändes oklart eller behövde förtydligas. Intervjuerna omfattade cirka 60 minuter vardera. För att behålla informanternas anonymitet har fingerade namn används.

Efter samtycke av informanterna har ljudinspelning av intervjuerna gjorts. En orsak till detta är att inte störa informanterna i deras berättande genom tidsfördröjande nedteckning under samtalets gång. Bryman pekar också på nackdelen med att föra anteckningar under intervjun då det kan störa interaktionen mellan intervjuaren och informanten, såväl som att viktig information kan gå förlorad då inte intervjuaren hinner anteckna.⁵⁸ På så sätt kan intervjuaren också koncentrera sig på informanternas utsagor och följa upp med relevanta synpunkter. Genom ljudupptagning finns också möjlighet att återuppleva och höra intervjun i sin helhet

---

⁵⁶ Bryman 2002 s94

⁵⁷ Bryman 2002 s305

⁵⁸ Bryman 2002 s310ff

under tolkningsarbetet. Materialet har sedan strukturerats under olika teman för att underlätta bearbetning och analys av materialet.

3.4 Bearbetning och resultatredovisning av det empiriska materialet

Kvale & Brinkmann beskriver forskningsintervjun som ett samtal som stävar efter att vinna kunskap och genom den kvalitativa intervjun finns möjlighet att producera berättelser och beskrivningar av såväl upplevelser av vardaglig karaktär som epistemologiska kunskaper.⁵⁹ Tanken bakom att använda semistrukturerade intervjuer är att kunna presentera resultatredovisningen genom uppbyggda teman, framtolkade av intervjuaren ur intervjuguiden och ur det som framkommit från informanternas berättelser.⁶⁰ Både beröm och kritik har anförts momentet när man tar fram och fastställer dessa teman, där intervjuarens subjektivitet och tolkningstillvägagångssätt uppmärksammas. Kvale skildrar forskningsintervjuns syfte som ett sätt att erhålla beskrivningar från den intervjuades livsvärld, med avsikt att kunna tolka de fenomen som beskrivits.⁶¹ Författaren menar vidare att det finns en oavbruten följd mellan tolkning och det beskrivna.⁶² Analysen kan därför inte ses som en isolerad företeelse, utan något som genomsyrar och hela tiden är närvarande i intervjuundersökningen. ”Uttolkaren försöker här formulera i koncentrerad form vad intervjupersonerna själva uppfattar som meningen i vad de säger. Tolkningen är mer eller mindre begränsad till intervjupersonens självförståelse i form av en omformulerad koncentrerad mening i de intervjuades uttalanden ur deras egen synvinkel som den uppfattas av forskaren.”⁶³ Samtidigt bör vi också vara medvetna om att bearbetning och analys inte görs utifrån en förutsättningslös och neutral position. Sundin gör oss uppmärksamma på att tolkarens synsätt och förståelse präglar tolkningen när vi närmar oss det som ska studeras.⁶⁴ När jag gjort intervjuerna har jag varit medveten om riskerna av att påverka informanten genom min egen förståelse. Under intervjuerna har jag därför bemödat mig om att vara neutral, inte ställa ledande frågor eller att tillrättalägga det sagda. För att konkretisera och berika innebörden i de teman som ligger till grund för det bearbetade materialet har jag använt citat från informanterna. Detta för att öka möjligheten för läsaren att själv bedöma trovärdighet i studiens resultat.

---

⁵⁹ Kvale & Brinkmann 2009 s71

⁶⁰ Bryman 2002 s300ff

⁶¹ Kvale 1997 s13

⁶² Kvale 1996 s170

⁶³ Kvale & Brinkmann 2009 s230

⁶⁴ Sundin 2000 s215ff

De övergripande temana har fokuserats kring:

- Bibliotekarien och dennes utbildning och erfarenheter, med särskilt fokus mot dyslexi
- Elever med dyslexi – hur kan bibliotekarien hjälpa dessa
- Samverkan mellan bibliotekarie och lärare kring elever med dyslexi

4 Resultat och analys

Här presenteras det empiriska intervjumaterialet. Materialet har sammanfattats och analyserats under flera rubriker, det inleds med en kort presentation av informanterna.

4.1 Presentation av informanter

För att ge informanterna konfidentiellitet används inte deras namn, utan de har namngetts efter den biblioteksbenämning där de har sin anställning vid. Detta för att tydliggöra olika erfarenheter som finns som kan relatera till vilken biblioteksform bibliotekarien har sin anställning vid.

Gymnasiebibliotekarie 1: Examineras 2007 och har förutom sin nuvarande anställning på gymnasiebiblioteket arbetat på två andra gymnasiebibliotek, men även inom andra biblioteksformer.

Kommunbibliotekarie: Examineras 2006, innan hon började arbeta vid kommunbiblioteket arbetade hon på ett gymnasiebibliotek med nedladdningstillstånd från TPB.

Gymnasiebibliotekarie 2: Examineras 1976 och har sedan 1979 arbetat vid samma gymnasiebibliotek. Det är tre gymnasieskolor som ligger i anslutning till biblioteket.

Stadsbibliotekarie: Examineras 2006 och har sedan dess arbetat vid Stadsbiblioteket

4.2 Informanternas kompetens kring dyslexi och kompensatoriska hjälpmedel - alternativa verktyg.

Under informanternas formella utbildning ingick inte någon del som specifikt riktade sig mot den dyslektiska användargruppen, utan utbildningen var av mer bred teoretisk karaktär. Men till exempel vad användaren kan ha för olika barriärer för att hitta information ingår i utbildningen. Stadsbibliotekarien uppgav också att de haft föreläsningar under utbildningen som belyst användare med särskilda behov och att de där fått en inledande bekantskap med talböcker och Daisy. De kunskaper som informanterna har om dyslexi och vad som kan

underlätta för den dyslektiska användaren har de inhämtat efter den formella utbildningen. Där de menar att det finns olika vägar för fortbildning.

Gymnasiebibliotekarie 2 berättar om hur man delar med sig av kunskaper och erfarenheter på biblioteksmöten och genom kontakt med samordnaren, som har hand om kompensatoriska hjälpmedel. Hon berättar vidare att:

Jag har varit på kurs på Inläsningstjänst för att lära mig hur Daisyspelare fungerar och har också varit på en del kurser på pedagogiskt centrum, för att lära sig mer om dyslexi och kompensatoriska hjälpmedel.

Kommunbibliotekarien beskriver att:

Regionbiblioteket har endagskurser med föreläsare och genom regionbiblioteket finns också nätverk exempelvis de som jobbar med Äppelhyllan, vilket är för barn och ungdomar som har läs- och skrivsvårigheter av något slag. Så har TPB kurser och bjuder in bibliotek och pratar om dyslexi och vad de erbjuder, vad det finns för hjälp att få. Jag har också varit på Inläsningstjänst som är ett kommersiellt företag som också gör Daisyformat och utbildar, demonstrerar och säljer så klart.

Så här beskriver Stadsbibliotekarien hur hon införskaffat kunskaper:

Man lär sig genom kollegor, söka själv i böcker och broschyrer, från olika föreningar och genom att söka kontakt med andra aktörer i kommunen med samma målgrupp (dyslektiker), det känns jättebra, där får man mycket. T ex Läs- och skriv akademien,⁶⁵ brukar jag träffa ett par tre gånger per år, ett nätverk där man utbyter erfarenheter, vad vi gör och så. Vi kan skicka användare mellan oss också. Skoldatateket, mediacentralen, brukar jag träffa några gånger per år, det är också ett nätverk, de kan både skolans värld och tekniken. De har alla läs- och skrivverktyg som används inom skolan och de utbildar sedan vidare, de är kunniga och har både verktyg och alternativa medel, inlärningsverktyg, Daisyspelare, datorprogram, allt möjligt. Deras uppdrag är också att hålla sig ajour med alla typer av e-verktyg, fria e-

---

⁶⁵ Läs- och skrivakademien, finns i kommunen, de kompetensutvecklar dyslektiker.

verktyg, hur dyslektiker kan använda t ex. mobiltelefonen - smartphone, eller passande applikationer, allt möjligt. De utbildar både lärare och elever, som får komma dit och få olika hjälpmedel förskrivna. Så de är väldigt uppdaterade i det senaste och har allt sådant, det är en inspirationskälla. Man försöker hänga med och orientera sig på olika håll. TPB har lite då och då olika endagskurser om exempelvis barn, unga och talböcker, för bibliotekarier. Även länsbiblioteket jobbar mot användare med funktionshinder som lässvårigheter, t ex talböcker, lättläst och allt det där. De brukar kalla till möten med alla som arbetar som socialbibliotekarie varje termin, där olika frågor tas upp kring anpassade medier, exempelvis för dyslexi. Sen har vi tagit hit föredragshållare, jag och Läs- och skrivakademin har tillsammans när det varit "dyslexi veckan" tagit hit föredragshållare som pratat om barn och unga som har dyslexi.

Vidare informerar Stadsbibliotekarien om hela processen, hur det går till allt från när elever som misstänks ha dyslexi och skickas till logoped för utredning, till hur och vem som provar ut olika hjälpmedel åt eleven. Även om rutinerna skiljer sig åt mellan skolorna och kommunerna, visar alla informanterna på stor kännedom om hur dessa rutiner kring elever med dyslexi går till just i deras skola/kommun och att det finns ett nätverk där denna kunskap förmedlas.

I IFLA/UNESCOs skolbiblioteksmanifest framhålls att skolbibliotekarien bör vara professionellt utbildad och kvalificerad och att de ska ha färdigheter och kunskaper om informationsförsörjning, tillhandahålla lösningar på informationsproblem och fungera som expertis av nyttjande av tryckta så väl som elektroniska källor. Vidare menar de att bibliotekstjänsterna bör överensstämma med de behov som finns hos den individuella användaren.⁶⁶ För att stimulera elevernas intresse för litteratur och läsning och tillgodose elevernas behov av material ska det finnas lämpligt fördelade skolbibliotek, som också ska erbjuda informationsteknik, böcker och andra medier anpassade efter elevens behov, står att läsa i Bibliotekslagen.⁶⁷ Även folkbiblioteken skall ägna särskild uppmärksamhet till funktionshindrade, och ägna särskilt uppmärksamhet åt barn och ungdomar genom att erbjuda böcker, andra medier och informationsteknik anpassat efter deras behov.⁶⁸

---

⁶⁶ IFLA/UNESCOs skolbiblioteksmanifest 2004 s10ff

⁶⁷ SFS 1996:1596 (5§, 8§, 9§)

⁶⁸ SFS 1996:1596 (8§, 9§)

Samtliga informanter talar om att de ser det som en del av sin arbetsuppgift att hålla sig uppdaterad kring dyslexi, vad för material som passar den dyslektiska användargruppen och den tekniska utveckling som kompensatoriska, alternativa verktyg utgör. De ser detta som en självklar del i sitt uppdrag. Informanterna har kunskaper om dyslexi och håller sig ajour kring den senaste tekniken av kompensatoriska hjälpmedel - alternativa verktyg. Där de menar att det finns olika vägar för fortbildning, dels utveckling på arbetsplatsen genom kollegor och olika nätverk, men också genom böcker, broschyrer, föreläsningar, föreningar, Inläsningstjänst och TPB. De beskriver också hur TPB anordnar temadagar och endagskurser.

4.3 Tillgängliga resurser för dyslektiker

Resurser som informanterna har att erbjuda de dyslektiska eleverna:

- Talböcker
- Ljudböcker
- Nedladdningar från TPB
- Lättläst
- Bok och skiva
- Hjälpt med informationssökning
- De har tekniska kunskaper, kring datorer och dataprogram anpassade för dyslektiker.
- De kan skanna in text, som sedan både kan bearbetas och lyssnas på genom dataprogram. Stadsbiblioteket har också "Scan to text", då skannas text in och görs direkt till ljudfiler.
- Visar elever hur man laddar ner exempelvis Amin, ett läsprogram till datorn som går att hämta hem gratis från TPB
- De lånar ut Daisyspelare och vet hur dessa fungerar. Uppdatering av senaste tekniken får de genom kurser på Inläsningstjänst och genom TPB, men även andra typer av nätverk. I nyare modeller av Daisyspelare finns det minneskort. De elever som inte vet hur de ska ladda över innehållet från talboken till minneskort eller om de vill lyssna genom datorn (t ex. genom läsprogrammet Amis) får hjälp av informanterna. Ibland vill de dyslektiska eleverna i stället ha filerna på sin mp3, mobiltelefon eller Ipod och då kan informanterna även hjälpa till och visa hur de ska göra (Daisyfunktionen går dock förlorad då).
- På de båda gymnasiebiblioteken ansvarar informanterna för utlåningen av bärbara datorer till de elever som har dyslexi och har fått det förskrivet. Dessa datorer är också

utrustade med särskilda dataprogram anpassade för dyslektiker, som exempelvis talsyntes och stavningsprogram som Stava Rex och Spell Right. Gymnasiebibliotek 2 har även sådana program installerade på samtliga datorer som finns i biblioteket. För att underlätta studiero finns det på Gymnasiebibliotek 2 också ett särskilt "tyst" avskilt rum för dyslektiker, för att dessa elever ska få möjlighet att arbeta i lugn miljö, underlätta koncentration och utestänga störningsmoment som de andra användarna kan utgöra.

- På stadsbibliotekets och kommunbibliotekets barn- och ungdomsavdelning finns Äppelhyllan, en särskild avdelning med material anpassade för lässvårigheter, där finns också information om man vill skaffa sig mer kunskaper om dyslexi. De gör också informationsutskick till lärare om vad de har att erbjuda, även foldrar om exempelvis hur man hittar till talböcker. De kan också skicka talböckerna med internpost ut till skolorna.

Stadsbibliotekarien talar om att de har talsyntesprogram på USB-sticka som användare kan låna och sätta sig vid vilken dator som helst. Stavningsprogram som Spell Right och Stava Rex finns på några datorer, men det krävs licens för dessa, det blir därmed också en ekonomisk fråga. Hon berättar att de tidigare har haft datasal för undervisning, men denna har försvunnit i och med en ombyggnation. Men de hjälper enskilda personer vid de datorer som finns i biblioteket.

Vidare beskriver hon:

Jag kan höra någon säga "- ja, vi fick ju någonting" och då känner jag att, aha, de har fått några hjälpmedel men de vet inte ens vad det är, en hopplös situation, när de inte vet vad de ska ha det till, är det en bok, ett dataprogram eller vad? Det är ofta föräldrar men även lärare, och jag gör vad jag kan för att hinna lära personen, men när huvudet på dem fylls med teknik till en viss gräns kan det bli för mycket att ta in och lära sig på en gång. Det är frustrerande när man träffar en person under ett kort tillfälle och bara hinner nosa på ett ämne. Men det går inte att ta allt på en gång, utan jag brukar lämna mitt telefonnummer så att de kan återkomma.

FMLS menar att den nya IT-tekniken öppnat upp stora möjligheter för dyslektiker. Att det därigenom ges möjlighet till kompensation vid så väl läsning som vid skrivning och stavning.

De menar vidare att det är av största vikt att eleven får tillgång till kompensatoriska hjälpmedel så fort som möjligt så att de inte halkar efter i skolarbetet, eller får en skadad självbild på grund av dyslexi.⁶⁹ Men om den dyslektiska eleven ska vara hjälpt av sina kompensatoriska hjälpmedel och verktyg, räcker det inte med att bara få dem förskrivna, det behövs också kunskap kring hur dessa kan användas. Kunskap som alla informanterna i denna intervjustudie var väl förtrogna med.

4.3.1 Läströsklar och bokprat

Samtliga informanter tar emot elever och lärare dels vid spontana besök, dels vid inbokade helklassbesök. Tre av informanterna har också inplanerade besök hos klasser där de har, bokprat och informerar om böcker och då även om lättläst och talböcker. Stadsbibliotekarien gör inte sådana besök ute hos klasser då den uppgiften utförs av några andra av de övriga bibliotekarierna på stadsbiblioteket. Informanterna menar att det är en fördel med välförberedda besök där läraren och bibliotekarien haft möjlighet att diskutera önskemål från lärare och elever. Det ger då bibliotekarien större möjligheter att hitta och anpassa litteratur som matchar med önskemålen, inte minst finns då möjlighet att hitta lämpligt material i talboksformat eller som lättläst om det efterfrågas. Då de hela tiden strävar efter att kunna erbjuda talböcker och/eller lättläst till elever med dyslexi, för att dessa ska få tillgång till samma böcker som de övriga eleverna i klassen. De brukar också sammanställa listor med förslag på böcker som också går att få som talböcker, där presenteras också lättläst.

Gymnasiebibliotekarie 2 pekar också på att det är en tillgång inte bara för dyslektikerna, utan också för de elever som har svenska som andraspråk kan detta vara en jättebra tillgång.

I morgon ska jag t ex. ut till en IVIK klass och då har jag ganska mycket lättläst på vagnen, jag håller också på med en lista som de kan få tips av, och i den klassen vet jag att det finns de som vill ha på Daisy.

Samtliga informanter ser det som en viktig uppgift att hålla sig väl insatt i nytkomna böcker, om de finns i lättläst variant, som talbok alternativt ljudbok. Men när det gäller ljudböcker ska man vara medveten om att det också handlar om en kostnadsfråga då dessa framställs kommersiellt och kostar att köpa in, till skillnad från talböckerna som de kan ladda ner från TPB.

---

⁶⁹ FMLS

Gymnasiebibliotekarie 1 beskriver:

Mycket handlar om att ordna fram material, både genom samarbete med lärare och specialpedagoger, om vad som behövs köpas in, vilken kurslitteratur som de måste ha, t ex vilka matteböcker som behöver vara inläst som talbok. Vi har ju också tillstånd att ladda ner från TPB, som är jättebra, om exempelvis alla ska läsa en roman, så laddar jag ner, så att de får den på skiva, det är jättesmidigt, man kan ladda ner hur mycket som helst när man har sitt tillstånd. Det är en stor hjälp och går fort att ladda ner, ofta är boken klar inom en timme. Annars handlar det mycket om att hitta ”rätt” litteratur, något som kan passa och fånga elevens intresse, eftersom det kan vara svårare att hitta intresse om man har svårt att läsa, det är svårare att fånga upp.

Hon menar vidare att som dyslektiker kan man ha byggt upp ett motstånd mot att läsa och då kan det vara extra svårt att komma över denna läströskel, att det finns en negativ inställning till böcker, ”det där med böcker är inget för mig”. Och att det därför blir extra viktigt att försöka hitta något som fångar elevens intresse.

Stadsbibliotekarien beskriver också former av läströsklar:

En del är försigkomna och frågar efter talböcker, men upplever ofta att dyslektiska elever inte vill utmärka sig, och fråga efter något speciellt, vill inte prata om att ”jag är speciell”, jag behöver boken som talbok. Föräldrar kan också berätta att ”det har varit jättesvårt att få honom att läsa, men nu kanske, nu har han börjat tycka att det är rätt ok, när man kan göra så här”. De kan ha haft dåliga läserfarenheter, tycker att vi behöver arbeta hårdare på många plan, så att det ska kännas naturligt att det här är ett av de normala sätten att läsa på.

Informanterna har erfarenheter av att elever med dyslexi kan genom dåliga läserfarenheter, ha ett läsmotstånd, som försvårar positiva läsoplevelser och inhämtande av kunskaper genom text. Dyslexia Action menar också att vartefter kraven i skolan ökar (då även textmassorna och kraven på god läs- och skrivförmåga ökar), kan motståndet mot skolan öka i takt med kraven. Även självbilden kan hos personer med dyslexi påverkas så att denne uppfattar sig mindre kapabel och dum.⁷⁰ Att det finns en stor risk för att dyslektiker bygger upp motstånd

---

⁷⁰ Dyslexia Action

till läsning och riskerar att utveckla en negativ inställning till skolarbetet är något som vi också kan se att FMLS framför. Där de också menar att det är av största vikt att dyslexi som (dolt) funktionshinder måste uppmärksammas så att resurser och rätt verktyg sätts in för att underlätta vardagen för elever med dyslexi. Där de vidare menar att det genom träning går att bli en bättre läsare, men om man bara traggla lästräning kan motivationen gå förlorad. Därför bör man skilja på lästräning och inhämtande av ämneskunskaper, så att eleven inte behöver lägga onödig energi på att ta sig igenom texten, utan kan lyssna på texten.⁷¹ Informanterna kan bistå de dyslektiska eleverna med talböcker och inskannad text, som kan lyssnas på, för att på så sätt både skapa positiva lustfyllda läsupplevelser och ett alternativt sätt att inhämta ämneskunskaper på.

4.3.2 Diskrepans i de olika biblioteksformernas uppdrag

Stadsbibliotekarien berättar att flera skolbibliotek i kommunen har lagts ner vilket gett ett otroligt ökat tryck på stadsbiblioteket:

Det kunde vara tre klasser samtidigt här, men det fungerade inte att ha 80-90 elever här samtidigt, det fanns inte en chans att hjälpa alla dessa. Vi har mer och mer märkt att vi fått spela en roll som inte är vår, eftersom det brister bland skolbibliotek så får vi agera det, fast vi inte är det, vi har inte resurser till det här. Vi servar, men måste vara tydliga med vad vi har som uppdrag, dvs. både barn och vuxnas fritid, både kunskap och nöjesläsande. Men så har vi en del verksamhet ut mot skolorna som; vi är ute och bokpratar ganska mycket i alla årskurser och då har de också med talböcker eller bjuder in klasser hit. Vi har också författarbesök och skrivarkurser med ungdomsförfattare, då klasser kan komma.

Gymnasiebibliotekarie 2:

Det är ju en ny skollag på gång (2011) där alla elever ska ha tillgång till skolbibliotek, sen är det ju frågan om vad tillgång betyder? Det ska göras en biblioteksplan i alla kommuner och det här har varit på gång länge, men inte riktigt blivit av, men nu ska den göras, det är verkligen hög tid.

---

⁷¹ Dyslexiförbundet FMLS

Kommunbibliotekarien påtalar att ingen av grundskolorna i kommunen har utbildade bibliotekarier med nedladdningstillstånd.

Alla kan ju köpa talböcker i Daisyformat till skolor, dels från Inläsningstjänst kan man ju köpa, men det finns också möjlighet att ladda ner och bränna talböcker från TPB, men då måste man ha tillstånd för det och det har vi på kommunbiblioteket och gymnasiebiblioteket har också ett sådant tillstånd, men grundskolorna har inte det. Därför vänder de sig till oss för att få hjälp och framför allt när det gäller skönlitteratur och facklitteratur, för det finns inte så mycket läromedel på TPB, [...] men de har i princip all skönlitteratur även för de allra minsta. Annars är det specialpedagogiska myndigheten som har hand om inlästa läromedel, men de har tyvärr knappt något själv, utan det är kommersiella företag, där det kostar väldigt mycket att köpa in, vilket är mycket upprörande.

Kommunbibliotekarien arbetade tidigare på gymnasiebibliotek och menar vidare att på biblioteket i gymnasiet var det lättare att veta om en elev har läs- och skrivsvårigheter. Eftersom man då har kontakt med lärarna och kan få den informationen. Detta upplevdes som en oerhörd fördel i arbetet att hitta och hjälpa elever med dyslexi. För annars krävs det av eleven att denne själv talar om och definierar sig som dyslektiker, och att eleven känner till vad biblioteket har att erbjuda. Medan den elev som inte talar om att den har dyslexi eller inte har kunskap om vad biblioteket kan erbjuda förblir osynlig för bibliotekarien och den resurs som biblioteket skulle kunna vara uteblir. Hon menar vidare att det även vid bokprat underlättade när hon var en del av skolan. Så även om hon har bokprat nu också för skolorna och då försöker luska i om det finns elever med läs- och skrivsvårigheter, för att vara förberedd med passande material, som lättläst eller talböcker, så upplever hon att det var lättare när hon arbetade direkt på gymnasiebiblioteket, då hon direkt kunde ordna med exempelvis talböcker om det fanns behov. Medan de nu måste skicka talböcker i efterhand om eleven eller läraren inte har bestämt i förväg vilken bok de vill ha när de kommer till biblioteket.

Skolbiblioteket är tänkt att vara en pedagogisk resurs både för elever och lärare, men i de fall det inte finns något skolbibliotek att tillgå, kan dessa skolor vända sig till kommun- och stadsbiblioteket. Informanterna påtalar vikten av framförhållning och tid för förberedelser för att denne ska få möjlighet att hitta lämpligt material, både i bokform och som talböcker eller lättläst, så att eleverna som har behov för detta också kan tillgodoses. För att underlätta detta

krävs samverkan från lärare och/eller specialpedagoger, så att bibliotekarien kan ta del av deras önskemål och kunskap om vilka elever som har särskilda behov. Men det finns också en diskrepans i de olika biblioteksformernas uppdrag, där resurser blir en faktor som spelar in. Gymnasiebiblioteken är direkt riktade mot skolans verksamhet och uppdrag, där IFLA/UNESCOs skolbiblioteksmanifest pekar på att skolbibliotekarien ska bidra till att utveckla skolans uppdrag och mål, dvs. undervisning och eleverna/lärare utgör verksamhetsunderlaget. De förordar också samarbete så väl som att skolbiblioteket ska genomföra tvärrämsaktiviteter.⁷² Medan kommun- och stadsbiblioteket är folkbibliotek som är riktade mot fritid, kunskap och nöjesläsande för både barn och vuxna. Det blir därför svårt eller omöjligt för folkbiblioteket att ersätta skolbibliotek fullt ut både vad gäller närhet och tillgänglighet och som resurs och samverkanspartner. Ett dilemma som framför allt Kommunbibliotekarien känner av då hon tidigare arbetat vid gymnasiebibliotek och kan se de fördelar det innebär med daglig kontakt med elever, lärare och övrig skolpersonal, med en helt annan närhet till elever och lärare som användare. Och där verksamheten och dess resurser är riktade mot undervisning och de styrdokument som skolan är ålagd att följa, dvs. den är målinriktad efter skolans behov.

4.3.3 Söka på webben

Kommunbibliotekarien påtalar, att de har ett uppdrag att särskilt beakta de som har läs- och skrivsvårigheter. Så förutom tjänster som att ladda hem talböcker, och hålla sig uppdaterade kring lättläst och kompensatoriska hjälpmedel – alternativa verktyg, har de två olika lättlästa tidningar. De är också med i ett projekt för att göra webben mer lättläst.

Kommunbibliotekarien menar vidare att som dyslektiker kan det vara ett jätteproblem att söka på webben och att:

Informationssökning är något som bibliotekarien på skolan kan hjälpa eleverna med, det var något som jag gjorde mycket på gymnasiet, men här finns inte de resurserna. Där kunde jag vara i datasalen och demonstrera för eleverna hur de kan göra, men här finns inte sådana lokaler, men det är ett jätteviktigt moment för bibliotekarien, inte bara för de dyslektiska elevernas skull utan alla elever behöver ha den här kunskapen.

---

⁷² IFLA/UNESCOs skolbiblioteksmanifest 2004 s10f

Gymnasiebibliotekarie 1 berättar att när ettorna börjar på gymnasiet informeras de i biblioteket om lättläst, talböcker och Daisy, men ges även information om informationssökning på Internet:

Många elever kommer och vill ha hjälp att söka, eleverna har inte så bra sök kunskaper, utan vill ha hjälp och frågar hur de ska söka. Svårigheter att söka är extra belastande för elever med dyslexi, dvs. det är ett problem som blir ännu tydligare för dyslektiker, de behöver ha extra hjälp med att ordna material.

Gymnasiebibliotekarie 2 menar också att:

Det krävs av eleverna i dag, mycket mer än tidigare, att de ska kunna söka så mycket information på egen hand, men då måste man ju ha lite grund innan man går ut och söker. I ettan har vi därför grund information om hur man söker, i tvåan källkritik och i trean är det mer kring projektarbeten, vi informerar, då är det till alla elever, men den som behöver extra hjälp kan då också få det.

Webben har förändrat mycket av vårt sätt att leva och kommunicera, något som märks i skolan, där webben blivit ett sätt att lära. Dagens skola ställer mycket höga krav på att eleverna ska söka information själva, ett krav som kan innebära stora svårigheter för de dyslektiska eleverna. Läsproblemen innebär stora problem att "skumläsa" text för att söka relevant information, vilket kan bli ytterst belastande när eleven förväntas att självständigt hitta lämpligt material bland de oräkneliga textmassor som finns på webben. Lindell & Lindell menar också att dyslexi inte bara innebär problem med att läsa och skriva, utan också innebär problem med att klassificera, bearbeta och integrera information.⁷³ Dessa problem påtalades bland informanterna, som uppmärksammat elevernas krav på sig att söka information på webben samtidigt som de inte har kunskaper om hur de ska gå till väga. De menar vidare att det inte går att tro att eleverna på egen hand lär sig söka, vara källkritiska och lär sig, bara för att informationen finns tillgänglig på Internet. I Nationella Skolbiblioteksgruppens skrift Bemanna skolbiblioteken: Ett verktyg för skolutveckling, påvisar de att i kurs- och studieplaner uttrycks att elever aktivt ska söka kunskap, men de menar vidare att elever med lässvårigheter riskerar att misslyckas under sådana fria

---

⁷³ Lindell & Lindell 1996 s24ff

arbetsformer. Men att skolbibliotekarier kan vara ett pedagogiskt stöd för elever med hinder som exempelvis grava läs- och skrivsvårigheter, elever som har problem att söka, kritiskt granska och sortera information.⁷⁴ I bibliotekslagen står att folk- och skolbiblioteken särskilt ska uppmärksamma barn och ungdomar inte bara genom att erbjuda böcker, utan också informationsteknik och andra medier anpassade efter deras behov.⁷⁵ De ska också särskilt uppmärksamma funktionshindrade,⁷⁶ något som påtalades av alla informanterna. Där de ser hjälp med informationssökning och guidning på webben som en viktig del av sitt yrkesutövande.

4.4 Samverkan mellan bibliotekarie och lärare

En stor del av informanternas vardag ligger i att söka och matcha passande material som efterfrågas både av eleverna själva men också av lärare och specialpedagoger.

Gymnasiebibliotekarie 1 berättar att ibland kommer elever med dyslexi själva till henne och ibland kommer läraren. De vill ta reda på eller rådfrågar om material, om det redan finns intalat eller om hon kan ladda hem från TPB. Det är lite olika ibland vet de vad de vill ha och ibland frågar de om råd och tips. Hon berättar vidare:

När behovet kommer upp, när en elev behöver, då brukar vi samarbeta för att få fram material som passar, kring materialet att det ska fungera, det kan också vara att de (lärare eller specialpedagoger) exempelvis ber mig sammanställa listor, det kan t ex vara att de vill att jag ska ta fram en lista på lättlästa klassiker.

Som vi ser samverkar hon både med specialpedagogerna, vad som efterfrågas att köpa in för material men också direkt med lärare, som rådfrågar och vill veta vad det finns för material. Det kan vara skönlitteratur så väl som faktaböcker och läroböcker. De brukar rådfråga om bibliotekarien kan rekommendera något specifikt eller kontrollera om det finns inläst. Det kan också vara att lärare har önskemål om böcker på olika teman, eller något projekt som de vill se om de finns passande talböcker till.

---

⁷⁴ Nationella Skolbiblioteksgruppen 2004 s8f

⁷⁵ SFS 1996:1596 (9§)

⁷⁶ SFS 1996:1596 (8§)

Vid bokprat uppger informanterna att det är en stor fördel om de får information i förväg, inte bara för att hinna leta efter lämpligt material utan också för att ordna med motsvarande böcker även på talbok åt dyslektikerna. Det blir därmed också viktigt att läraren informerar bibliotekarien om vilka elever som har önskemål om talböcker eller lättläst. En information som Gymnasiebibliotekarie 1 och 2 brukar få förmedlad, men där dialogen mellan skolan och Kommun- och stadsbibliotekarien inte sker på riktigt samma sätt.

Kommunbibliotekarien som har erfarenhet både från arbetet på kommunbiblioteket, dvs. ett folkbibliotek och från tidigare anställning vid gymnasiebiblioteket, menar att:

Du jobbar på ett helt annat sätt på gymnasiebiblioteket, mot skolan. Du är en pedagogisk resurs på ett annat sätt, än på kommunbibliotek, dels känner du kollegiet, och är en del av arbetslaget. Du känner lärarna och eleverna på ett helt annat sätt, det blir mer en direktkontakt. Här på kommunbiblioteket är det en enormt mycket större målgrupp, och vi känner inte dem på samma sätt, när vi inte har den direkta kontakten som man kan få som skol- och gymnasiebibliotekarie när du är mycket närmare din målgrupp hela tiden.

På gymnasiebiblioteket var man mer involverad och insatt i skolans verksamhet och behov, där fanns en mer direkt kontakt med lärare, elever och specialpedagoger. Närheten och resurser, som de inte har på kommunbiblioteket, som exempelvis tillgång till lokaler och datasalar, ökar och underlättar för samverkan, projekt och informationssökning som bibliotekarien kan vara delaktig i.

Hon menar vidare att som gymnasiebibliotekarie var hon med och träffade dagligen lärare och specialpedagoger, hon var insatt i vad som hände, ”var på gång”. Denna kontinuerliga kontakt som involverade bibliotekarien underlättade kommunikationen, där bibliotekarien kunde rådfrågas och informera om vad som finns. Framförhållning och god kommunikation underlättar också för bibliotekarien att söka och förbereda material efter det behov som finns. Det medför också större möjlighet att söka och förbereda material, exempelvis genom att ladda hem från TPB, så att även de elever som har dyslexi kan komma igång samtidigt som sina klasskamrater.

Kommunbibliotekarien berättar vidare att grundskolorna vänder sig till kommunbiblioteket för att få hjälp med nedladdning, men om det är läromedel som bara finns att tillgå genom

Inläsningstjänst, får skolorna själva köpa dessa. Ofta har de mailkontakt med läraren där Kommunbibliotekarien tipsar om böcker och om det antingen går att få dessa i talbok genom TPB eller om de kan köpa den via Inläsningstjänst. Men det blir också en kostnadsfråga eftersom talböckerna via Inläsningstjänst är producerade i kommersiellt syfte, till skillnad från om den går att få genom TPB, då skolan kostnadsfritt får tillgång till den via kommunbiblioteket.

Kommunbibliotekarien har bjudit in alla lärare som vill komma till träff, där hon pratade och informerade om läs- och skrivsvårigheter och vad kommunbiblioteket kan erbjuda deras elever. Där fanns ett stort intresse bland lärarna och efter det har det varit många som vänder sig till henne, både som kommer dit och genom mailkontakt. Det kommer att hållas nya sådana träffar för att fånga upp nya lärare. Men hon menar vidare att den här kunskapen finns på gymnasiet på ett annat sätt. Då refererar hon till det gymnasiebibliotek som hon tidigare arbetat vid. Hon menar vidare att de skolbibliotek som inte har utbildade bibliotekarier, inte bara saknar utbildning för detta, utan också ofta har de som jobbar där begränsad tid i biblioteket. De har också väldigt sällan en bra budget. Alla de sakerna krävs, menar hon för ett bra bibliotek.

Vidare påtalar Kommunbibliotekarien att det finns kunskap på gymnasiet hos lärarna om vad biblioteket kan erbjuda. Men alla lärare känner inte till bibliotekariens kunskaper:

Det behövs en tydlig styrning från skolledningen, det är a och o, det finns en tydlig skillnad när man finns direkt på skolan, annars känner inte de mig och jag känner inte dom.

Under tiden som hon arbetade på gymnasiebiblioteket bjöd hon t ex också in Inläsningstjänst så att de kunde informera lärarna om talböcker. De stämde också av med vad som behövde köpas in och vad som behövde brännas på talböcker.

Som kommunbibliotekarie har hon också bokprat för lärare, exempelvis genom bokjury projekt där de också informerar om talböcker för att sprida den informationen, men även information om lättläst. Hon menar att det finns begränsade resurser hos kommunbiblioteket så förutom spontana och inbokade besök, brukar de bjuda in alla i åk 8 i kommunen för att hålla kvar ”bokslukarintresset” som ofta finns i mellanstadiet, ett intresse som i många fall inte väckts hos de elever som har dyslexi. Men de begränsade resurserna och bristen på närhet

till lärare och elever, visar sig inte bara i form av problem att tillfredsställa dessa behov, utan påverkar också hjälp vid informationssökning, där det uppstår problem både med tillgängliga lokaler och datorer för att ta emot elever på kommunbiblioteket, för hjälp med informationssökning på webben (se rubrik 4.3.3).

Stadsbibliotekarien skickar ut information om vad de erbjuder, men även lärare tar direktkontakt för att boka upp exempelvis bokprat eller teman som de vill ha hjälp med material till. De har ingen inblandning i läromedel, eftersom de inte kan få tag i det, bara de som finns på TPB. Läromedel från Inläsningstjänst måste köpas in och de kan inte de bistå med, utan den kostnaden ligger på skolorna. Men lättläst, talböcker och bok och Daisy, har de mycket av. De lånar också ut Daisyspelare vid behov, både de för cd-skiva och de med minneskort. Men Stadsbibliotekarien menar också att det nog är många som inte vet om vilka kunskaper de har, utan bara tror att bibliotekarierna står och ”hyvlar ut” böcker. Det gäller att hitta kanaler för när människor är mottagliga för information. Vet man inte om de resurser och tekniska kunskaper som finns blir det också svårt att samverka kring detta. Det finns också en dubbelhet i detta menar Stadsbibliotekarien då:

Vi å ena sidan vill nå ut, men samtidigt får vi inte gå över gränsen och bli skolbibliotek, en svår gräns att känna och heller inte så lättbegriplig för lärarna. Det bästa vore nog om det fanns någon form av avtal så att det blev tydligare, då skulle också skolan veta vad de kan kräva, och det blir tydligare vad stadsbiblioteket kan och har för resurser och utbud.

Intervjuerna avslutades med en förfrågan om informanten ville tillägga något utöver det som tagits upp. På denna uppmaning uppgav tre av de fyra informanterna spontant att de hade önskemål om att det i lärarutbildningen ingick undervisning om hur lärare kan utnyttja biblioteket som resurs, både för att få vetskap om bibliotekets funktioner, vilka resurser som finns att tillgå genom biblioteket och vilka kunskaper bibliotekarien har, där de menade att detta skulle underlätta samverkan mellan de två instanserna. Ökad samverkan och insikt i bibliotekariens arbete var ett uttalat önskemål från dessa. Där de menade att de såg en stor utvecklingspotential i samverkan mellan lärare och bibliotek.

Gymnasiebibliotekarie 2 beskriver sin kontakt både med lärarna och direkt med eleverna. Hur elever och lärare rådfrågar om skönlitteratur och faktaböcker och om de finns på talbok. Hon

informerar också lärare om databaser och andra resurser som exempelvis Daisyspelare, men det är något som måste ske kontinuerligt för att det ska hållas aktuellt. Hon uttalar:

Och så skulle vi när det gäller lärarutbildning, från vår profession vilja att det ingick i utbildningen att lärare fick lära sig vad man kan ha skolbibliotek till. Vad man kan kräva av det och hur man kan samarbeta, vara möjliga samarbetspartner, informationssökning, källkritik och allt annat som vi gör, det skulle vi önska, och har också försökt driva tillsammans med lärare ganska länge. Det pratas om biblioteket som skolans hjärta, men det skulle kunna bli mycket, mycket bättre, det är ju inte bara böcker, utan tidningar, data, databaser, fritextsökning, och allt annat som man kan samarbeta kring.

Hon menar vidare att hon tycker det skulle vara lättare om man också har ett formaliserat samarbete, där det blir tydligare vad som förväntas.

Kommunbibliotekarien uttrycker det som:

Bara lärare får kunskap om bibliotekarien som resurs, så skulle förutsättningarna för samverkan öka. Utbilda lärare i hur bibliotekarien kan vara en tillgänglig resurs och samverkanspartner.

Professor Mats Myrberg påtalar i *Dyslexi – en kunskapsöversikt* att skolan har ett samhällsuppdrag som handlar om att utveckla nya förmågor hos eleverna, men att detta till stor del handlar om inhämtande genom texter. Han menar vidare att det textbundna samhället vi i dag lever i blir ännu påtagligare i skolan. Detta medför också att bristande förmåga att läsa och skriva blir mycket handikappande i skolan, att skolan medför kognitiva trösklar för de elever som har läs- och skrivsvårigheter.⁷⁷ Därför behövs djupgående kunskaper och arbetssätt där den enskilde elevens förmåga utgör utgångspunkt för att hjälpa till att skapa individuella strategier för eleven.⁷⁸ I de lagar och styrdokument som skolan har att följa uttalas att det är hela skolans ansvar att ombesörja att alla elever får sina behov tillgodosedda och att alla som arbetar i skolan ska samverka till en god miljö för utveckling och lärande, och uppmärksamma och stödja elever i behov av särskilt stöd. Där hänsyn skall tas till varje enskild elevs behov. Där det är rektorns ansvar att följa lärarens värdering av resursfördelning

---

⁷⁷ Myrberg 2007 s3

⁷⁸ Myrberg 2003 s33ff

och stödåtgärder anpassade för elevernas utveckling. Skolans arbetsmiljö ska också utformas så att eleverna får tillgång till läromedel av god kvalitet och stöd för att själva kunna söka kunskaper exempelvis genom bibliotek, datorer och andra hjälpmedel.⁷⁹

I Kristina Perssons uppsats undersöker hon verksamma lärares kunskaper kring elever med dyslexi. Där uttrycks brister hos de verksamma lärarnas (som ingick i intervjustudien) kompetens kring dyslexi, och att denna kompetens, samt större tillgänglighet till kompensatoriska hjälpmedel efterfrågas av dessa.⁸⁰ Även Professor Curt von Euler har riktat kritik mot den bristfälliga utbildningen om dyslexi på lärarhögskolorna, där han vidare menar att det finns ett stort glapp mellan de kunskaper som forskning gjort och vad man känner till och arbetar efter i våra skolor.⁸¹ Lärare och studiekollegor i min omgivning uppger också att de upplever en otillräcklighet på grund av bristande kunskaper kring dyslexi och kompensatoriska hjälpmedel, hur de ska kunna bistå elever med dyslexi på ett tillfredställande sätt. De efterfrågar också större kontaktytor, där olika kompetenser kan mötas för att samverka kring dessa frågor. Vilket också är i enlighet med de styrdokument som lärare är ålagda att följa. Denna typ av kunskaper är något som också Ann-Sofie Klason beskriver i sin uppsats om biblioteks- och informationsvetenskap där hon i sin slutsats pekar på bibliotekens möjlighet att underlätta för dyslektiker genom anpassat material och tekniska hjälpmedel.⁸² En kunskap som lärare och studiekollegor i min omgivning uttryckligen efterfrågat. I sökandet efter samverkanspartner och utbyte av kunskaper och erfarenheter för att kunna tillgodose och anpassa undervisningen efter dyslektiska elevens behov har jag i denna studie därför vänt blicken mot bibliotekarier och deras erfarenheter kring elever med dyslexi.

På uppdrag av Skolverkets projekt, Språkrum har Louis Limberg, fil dr och universitetslektor vid Bibliotekshögskolan tittat på skolbibliotekets pedagogiska roll. Hon menar att skolbiblioteket har betraktats som en naturlig del av undervisningen, sedan lång tid tillbaka. Men skolbiblioteken (i detta sammanhang definieras skolbibliotek utifrån aspekter som att även kombinerade folk- och skolbibliotek inkluderas) ska inte ses om en enskild verksamhet eller institution, utan det anses nödvändigt att utveckla samarbetet mellan skolbiblioteken och lärarna. Det påtalas brister i samarbetet mellan lärare och skolbibliotek, där lärare och skolledning var omedveten om den potential som finns i ett väl fungerande bibliotek och att

---

⁷⁹ SKOLFS 2010 s7ff

⁸⁰ Persson 2006 s28

⁸¹ Gillberg & Ödman 1994 s7f

⁸² Klason 2002 s33

ett utvecklat samarbete mellan bibliotekarier och lärare sågs som nyckeln till förbättring.⁸³ Där biblioteken har en särskild potential att höja kvaliteten på elevens lärande, men att denna potential utnyttjas endast i begränsad omfattning.⁸⁴

Vi kan se en diskrepans i de olika informanternas funktioner kring elever som användargrupp. Där gymnasiebibliotekarierna som är förlagda i skolan har en helt annan insyn och deltagande i skolans verksamhet. Detta underlättar arbetet att fånga upp och bistå de dyslektiska elevernas behov, så väl som samverka med lärare och övrig skolpersonal. De har också andra resurser, som är mer målstyrda mot undervisning, elever och lärare. Men kompetensen kring dyslexi och kompensatoriska hjälpmedel – alternativa verktyg är mycket stor bland samtliga informanter. De påtalar också vikten av samverka för att kunna utnyttja bibliotekens fulla potential som pedagogisk resurs. Men för detta krävs kunskap om deras arbete.

Tidigare forskning och lärare/lärarstudier i min närhet har uppgett att de har bristande kunskaper om dyslexi och saknar kunskaper kring kompensatoriska hjälpmedel, kunskap som de efterfrågar. En kunskap som informanterna, de intervjuade bibliotekarierna, var väl förtrogna med och kontinuerligt skaffade sig ny kunskap om vartefter den tekniska utvecklingen framskrider. I *Konsensusprojektets rapport* påtalar professor Mats Myrberg hur viktigt det är med hög kompetens vid pedagogik för elever med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi. Djupgående kunskaper och arbetssätt där den enskilde elevens förmåga utgör utgångspunkt för att hjälpa till att skapa individuella strategier för eleven. Där han också varnar för att det kan få förödande konsekvenser för de dyslektiska eleverna om det inte tidigt sätts in hjälpinsatser för att stärka elevens studiemotivation och självkänsla.⁸⁵ FMLS pekar också på att om skolan ska fungera för alla elever måste den anpassas efter den enskilde elevens förutsättningar. Där elever med dyslexi lätt hamnar efter sina klasskamrater om denne inte får hjälp med användbara verktyg. De menar precis som Myrberg att det är av största vikt att det tidigt sätts in hjälpinsatser. Där kompensatoriska hjälpmedel är en betydelsefull del av dessa insatser.⁸⁶

---

⁸³ Limberg 2002 s14ff

⁸⁴ Limberg 2002 s89

⁸⁵ Myrberg 2003 s33ff

⁸⁶ FMLS

5 Sammanfattande diskussion

Denna forskning är inriktad mot huvudgrupperna; elever med dyslexi, bibliotekarier och lärare, samt samverka mellan dessa två yrkeskategorier kring elever med dyslexi.

Syftet med undersökningen har varit att via semistrukturerade kvalitativa intervjuer med fyra bibliotekarier undersöka och beskriva hur dessa upplever sitt arbete i mötet med elever med grava läs- och skrivsvårigheter, dyslexi, samt samverkan med lärare kring denna användargrupp. Den kvalitativa ansatsen i inhämtandet av det empiriska materialet bygger på en önskan om att få en fördjupad och närgående förståelse av de enskilda bibliotekariernas erfarenheter, därför ses inte en kvantitativt generaliserande studie som en framkomlig väg till denna förståelse.

5.1 Val av ämne

För skolan och lärare är resurser kring elever i behov av särskilt stöd en fråga som alltid är aktuell. Vi lever i dag i ett samhälle där det ställs mycket höga krav på funktionell läsförmåga. Ett funktionshinder som cirka fem till åtta procent av befolkningen har är dyslexi, det karakteriseras och yttrar sig i form av grava läs- och skrivsvårigheter.⁸⁷ Att detta funktionshinder är vanligt blir särskilt märkbart i skolan då läsa och skriva har en så central plats i dagens utbildningssystem. Alla lärare kommer därför garanterat komma i kontakt med elever som har läs- och skrivsvårigheter/dyslexi. Benämningen läs- och skrivsvårigheter kan ha sin grund i olika orsaker. I denna studie ligger dock fokus på det snävare begreppet av grava läs- och skrivsvårigheter, dyslexi, då det inte är begreppet i sig studien fokuserar på, utan på problem med kunskapsinhämtning som uppstår när det föreligger problem att läsa och skriva, svårigheter som uppstår genom den höga status som skrivspråket har i dagens samhälle.

Valet av ämne har sin grund i att jag bevittnat hur lärare och lärarstuderande uppger sig ha brister i sin kompetens kring elever med dyslexi och kompensatoriska hjälpmedel. De efterfrågat mer kunskap så väl som större kontaktytor, för att samverka kring problematik om hur de kan bistå de dyslektiska eleverna på ett tillfredställande sätt. I Kristina Perssons uppsats undersöker hon verksamma lärares kunskaper kring elever med dyslexi. Där uttrycks också brister hos de verksamma lärarnas (som ingick i intervjustudien) kompetens kring dyslexi, och att denna kompetens, samt större tillgänglighet till kompensatoriska hjälpmedel

---

⁸⁷ Svenska Dyslexiföreningen

efterfrågas av dessa.⁸⁸ Även professor Curt von Euler har riktat kritik mot den bristfälliga utbildningen om dyslexi på lärarhögskolorna, där han vidare menar att det finns ett stort glapp mellan de kunskaper som forskning gjort och vad man känner till och arbetar efter i våra skolor.⁸⁹

5.2 Bibliotekarien - samverkanspartner

För att skapa en helhet i undervisningen som gynnar elevens kunskapsutveckling känns det därför viktigt att ta tillvara den mångfald av kompetens som finns. En yrkesgrupp som har kunskap om läsfrämjande aktiviteter är fackutbildade bibliotekarier, de har också kunskaper om granskning och informationssökning. Denna typ av kunskaper är något som också Ann-Sofie Klason beskriver i sin uppsats om biblioteks- och informationsvetenskap där hon i sin slutsats pekar på bibliotekens möjlighet att underlätta för dyslektiker genom anpassat material och tekniska hjälpmedel.⁹⁰ En kunskap som lärare och studiekollegor i min omgivning uttryckligen efterfrågat.

I sökandet efter samverkanspartner och utbyte av kunskaper och erfarenheter för att kunna tillgodose och anpassa undervisningen efter dyslektiska elevens behov har jag i denna studie därför vänt blicken mot bibliotekarier och deras erfarenheter kring elever med dyslexi.

Dyslexia Action menar att för elever med dyslexi kan motståndet till skolan öka i takt med att kraven på skolprestationer ökar. Vartefter kraven och textmassorna ökar försvinner lusten i takt med att dyslexin visar sig i form av att det blir svårare att hålla jämna steg med klasskamraterna, något som kan leda till att eleven tappar tron på sig själv som lärande person. Även självbilden hos personer med dyslexi kan påverkas, då de kan uppleva sig själva som mindre kapabla.⁹¹ Professor Mats Myrberg påtalar i *Dyslexi – en kunskapsöversikt* att skolan har ett samhällsuppdrag som handlar om att utveckla nya förmågor hos eleverna, men att detta till stor del handlar om inhämtande genom texter. Han menar vidare att det textbundna samhället vi i dag lever i blir ännu påtagligare i skolan. Detta medför också att bristande förmåga att läsa och skriva blir mycket handikappande i skolan, att skolan medför kognitiva trösklar för de elever som har läs- och skrivsvårigheter.⁹² Därför behövs djupgående

---

⁸⁸ Persson 2006 s28

⁸⁹ Gillberg & Ödman 1994 s7f

⁹⁰ Klason 2002 s33

⁹¹ Dyslexia Action

⁹² Myrberg 2007 s3

kunskaper och arbetssätt där den enskilde elevens förmåga utgör utgångspunkt för att hjälpa till att skapa individuella strategier för eleven.⁹³ I de lagar och styrdokument som skolan har att följa uttalas att det är hela skolans ansvar att ombesörja att alla elever får sina behov tillgodosedda och att alla som arbetar i skolan ska samverka till en god miljö för utveckling och lärande, och uppmärksamma och stödja elever i behov av särskilt stöd. Där hänsyn skall tas till varje enskild elevs behov. Skolans arbetsmiljö ska också utformas så att eleverna får tillgång till läromedel av god kvalitet och stöd för att själva kunna söka kunskaper exempelvis genom bibliotek, datorer och andra hjälpmedel.⁹⁴

FMLS är ett förbund som stödjer och bevakar personer med funktionsnedsättningarna läs- och skrivsvårigheter/dyslexi och bevakar och tillvaratar deras intressen. I deras skrift "*Läs och skrivsvårigheter - Dyslexi. Vad det är och hur du lever med det*" kan vi läsa om vikten av rätt verktyg, stöd och förståelse för att underlätta vardagen för elever med dyslexi. De menar att genom träning går det att bli bättre på att läsa och skriva, men om eleven tvingas att enbart traggla går motivationen förlorad. Därför är det viktigt att skilja på lästräning och inhämtning av kunskap. Om det är kunskapsinhämtning som är syftet så är det inte meningsfullt att elever med läs- och skrivsvårigheter, dyslexi, ska behöva lägga onödig energi på att ta sig igenom texten. Utan för att utveckla sina ämneskunskaper behöver eleven få lyssna på texten och få tillgång till skrivhjälpmedel.⁹⁵ Informanterna bistår de dyslektiska eleverna med talböcker och inskannad text, som kan lyssnas på, för att på så sätt både skapa positiva lustfyllda läsupplevelser och ett alternativt sätt att inhämta ämneskunskaper. FMLS påtalar att den nya IT-tekniken som utvecklats i dagens samhälle öppnar stora möjligheter för dyslektiker. Genom den ges möjlighet till kompensation som minnesstöd men även vid läsning såväl som vid skrivning och stavning. Därför menar FMLS att det är av största vikt att eleven får tillgång till kompensatoriska hjälpmedel så fort som möjligt så att de inte halkar efter i skolarbetet eller får en skadad självbild på grund av dyslexi.⁹⁶ Men om den dyslektiska eleven ska vara hjälpt av sina kompensatoriska hjälpmedel och verktyg, behövs också kunskap kring hur dessa kan användas. Kunskap som alla informanterna i denna intervjustudie var väl förtrogena med.

---

⁹³ Myrberg 2003 s33ff

⁹⁴ SKOLFS 2010 s7ff

⁹⁵ Dyslexiförbundet FMLS broschyr "*Läs och skrivsvårigheter - Dyslexi. Vad det är och hur du lever med det*"

⁹⁶ FMLS

I IFLA/UNESCOs skolbiblioteksmanifest framhålls att skolbibliotekarien bör vara professionellt utbildad och kvalificerad och att de ska ha färdigheter och kunskaper om informationsförsörjning, tillhandahålla lösningar på informationsproblem och fungera som expertis av nyttjande av tryckta så väl som elektroniska källor.⁹⁷ Vi kan också läsa i bibliotekslagen att inte bara skolbiblioteken utan även folkbiblioteken skall ägna särskild uppmärksamhet till funktionshindrade, och ägna särskilt uppmärksamhet åt barn och ungdomar genom att erbjuda böcker, andra medier och informationsteknik anpassat efter deras behov.⁹⁸ Samtliga informanter talar om att de ser det som en del av sin arbetsuppgift att hålla sig uppdaterad kring dyslexi, vad för material som passar den dyslektiska användargruppen och den tekniska utveckling som kompensatoriska, alternativa verktyg utgör. Informanterna har därför kunskaper om dyslexi och håller sig ajour kring den senaste tekniken av kompensatoriska hjälpmedel - alternativa verktyg. Där de menar att det finns olika vägar för fortbildning, dels utveckling på arbetsplatsen genom kollegor och olika nätverk, men också genom böcker, broschyrer, föreläsningar, föreningar, Inläsningstjänst och TPB. Även om rutinerna skiljer sig åt mellan skolorna och kommunerna, visar alla informanterna på stor kännedom om hur rutiner kring elever med dyslexi går till just i deras skola/kommun och att det finns en nätverksamhet där denna kunskap förmedlas.

Lindell & Lindell menar att dyslexi inte bara innebär problem med att läsa och skriva, utan också innebär problem med att klassificera, bearbeta och integrera information.⁹⁹ I Nationella Skolbiblioteksgruppens skrift *Bemanna skolbiblioteken: Ett verktyg för skolutveckling*, påvisar de att i kurs- och studieplaner uttrycks att elever aktivt ska söka kunskap, men de menar vidare att elever med lässvårigheter riskerar att misslyckas under sådana fria arbetsformer. Men att skolbibliotekarier kan vara ett pedagogiskt stöd för elever med hinder som exempelvis grava läs- och skrivsvårigheter, elever som har problem att söka, kritiskt granska och sortera information.¹⁰⁰ Att dagens skola ställer mycket höga krav på att eleverna ska söka information själva, ett krav som kan innebära stora svårigheter för de dyslektiska eleverna, är ett problem som påtalades bland informanterna. Där de uppmärksammat elevernas krav på sig att söka information på webben samtidigt som eleverna inte har kunskaper om hur de ska gå till väga och att denna problematik blir ännu tydligare för de elever som har dyslexi. Denna problematik blev också extra påtaglig för kommun- och

---

⁹⁷ IFLA/UNESCOs skolbiblioteksmanifest 2004 s10ff

⁹⁸ SFS 1996:1596 (8§, 9§)

⁹⁹ Lindell & Lindell 1996 s24ff

¹⁰⁰ Nationella Skolbiblioteksgruppen 2004 s8f

stadsbibliotekarien som har kunskaperna att hjälpa eleverna med informationssökning, men inte har resurser, lokaler och datorer att utbilda eleverna i informationssökning.

Skolbiblioteket är tänkt att vara en pedagogisk resurs både för elever och lärare, men i de fall det inte finns något skolbibliotek att tillgå, kan dessa skolor vända sig till kommun- och stadsbiblioteket. Samtliga informanter ser det som en viktig uppgift att hålla sig väl insatt i nyutkomna böcker, om de finns i lättläst variant och som talbok alternativt ljudbok. Men när det gäller ljudböcker ska man vara medveten om att det också handlar om en kostnadsfråga då dessa framställs kommersiellt och kostar att köpa in, till skillnad från talböckerna som de kan ladda ner från TPB. En stor del av informanternas vardag ligger i att söka och matcha passande material som efterfrågas av både eleverna själva men också av lärare och specialpedagoger. Informanterna påtalar vikten av framförhållning och tid för förberedelser för att denne ska få möjlighet att hitta lämpligt material, både i bokform och som talböcker eller lättläst, så att eleverna som har behov för detta också kan tillgodoses. För att underlätta detta menar informanterna att det krävs samverkan från lärare och/eller specialpedagoger, så att bibliotekarien kan ta del av deras önskemål och kunskap om vilka elever som har särskilda behov. En samverkan som i större utsträckning förekom hos gymnasiebibliotekarierna än hos kommun- och stadsbibliotekarien.

Det finns också en diskrepans i de olika biblioteksformernas uppdrag, där resurser blir en faktor som spelar in. Gymnasiebiblioteken är direkt riktade mot skolans verksamhet och uppdrag, där IFLA/UNESCOs skolbiblioteksmanifest pekar på att skolbibliotekarien ska bidra till att utveckla skolans uppdrag och mål, dvs. undervisning och eleverna/lärare utgör verksamhetsunderlaget. De förordar också samarbete så väl som att skolbiblioteket ska genomföra tväramnesaktiviteter.¹⁰¹ Medan kommun- och stadsbiblioteket är folkbibliotek som är riktade mot fritid, kunskap och nöjesläsande för både barn och vuxna. Det blir därför svårt eller omöjligt för folkbiblioteket att ersätta skolbibliotek fullt ut både vad gäller närhet och tillgänglighet och som resurs och samverkanspartner. Ett dilemma som framför allt Kommunbibliotekarien känner av då hon tidigare arbetat vid gymnasiebibliotek och kan se de fördelar det innebär med daglig kontakt med elever, lärare och övrig skolpersonal, med en helt annan närhet till elever och lärare som använde. Och där verksamheten och dess resurser

---

¹⁰¹ IFLA/UNESCOs skolbiblioteksmanifest 2004 s10f

är riktade mot undervisning och de styrdokument som skolan är ålagd att följa, dvs. den är målinriktad efter skolans behov.

5.3 Förbättringspotential

På uppdrag av Skolverkets projekt, Språkrum har Louis Limberg, fil dr och universitetslektor vid Bibliotekshögskolan tittat på skolbibliotekets pedagogiska roll. Där påtalas brister i samarbetet mellan lärare och skolbibliotek, där lärare och skolläda var omedveten om den potential som finns i ett väl fungerande bibliotek och att ett utvecklat samarbete mellan bibliotekarierna och lärare sågs som nyckeln till förbättring.¹⁰² Där biblioteken har en särskild potential att höja kvaliteten på elevens lärande, men att denna potential utnyttjas endast i begränsad omfattning.¹⁰³ Men Limberg pekar även på att arbetsplaner och mål för bibliotekarierna saknades eller var otydliga.¹⁰⁴ Informanterna påtalade också önskan om större samverkan och efterfrågade riktlinjer som tydliggör deras arbete både för deras egen del, men framför allt för att vara tydliga utåt. Då de menade att deras erfarenhet är att lärare har dåliga kunskaper om vad biblioteket och bibliotekarierna kan bidra med för resurser rent allmänt och i synnerhet vad det gäller elever med dyslexi och kompensatoriska hjälpmedel. Detta gällde särskilt lärare som var hänvisade till kommun- och stadsbiblioteket, dvs. de lärare som inte har bibliotekarierna i sin direkta närhet. Informanterna efterfrågar därför större kunskaper hos lärarna angående bibliotekariernas kunskaper för att utnyttja bibliotekets fulla potential som samverkanspartner. Det vore därför av vikt att forska vidare i hur lärare och skolläda kan få delaktighet i bibliotek och bibliotekariernas kunskaper, för att ta tillvara dessa som en pedagogisk resurs och samverkanspartner.

---

¹⁰² Limberg 2002 s14ff

¹⁰³ Limberg 2002 s89

¹⁰⁴ Limberg 2002 s14ff

Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor

Intervju med bibliotekarie Gymnasiebibliotek 1, 2010.11.09

Intervju med bibliotekarie Kommunbibliotek, 2010.11.16

Intervju med bibliotekarie Gymnasiebibliotek 2, 2010.11.18

Intervju med bibliotekarie Stadsbibliotek, 2010.11.23

Tryckta och elektroniska källor

Bibliotekslagen: SFS 1996:1596 (1996).

<http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=1996:1596> [2010.12.05]

Bryman, Alan (2002). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Övers. Björn Nilsson; [fackgranskning under ledning av Kjell Granström]. Malmö: Liber ekonomi

Centrum för lättläst. <http://www.lattlast.se/?page=14> [2010.12.02]

Dyslexia Action. <http://www.dyslexiaaction.org.uk/> [2010.10.01]

Dyslexiförbundet FMLS. <http://www.fmls.nu/start.asp?sida=> [2010.11.12]

Dyslexiförbundet FMLS broschyr "*Läs och skrivsvårigheter - Dyslexi. Vad det är och hur du lever med det*"

<http://www.fmls.nu/start.asp?sida=0> [2010.11.12]

Elevdata. <http://www.elevdata.se/Första-sidan.aspx> [2010.12.02]

European Dyslexia Association. <http://www.angelfire.com/home/eda/what.html> [2010.12.02]

Gillberg, Christoffer & Ödman, Maj (1994). *Dyslexi vad är det?* Borås: Natur och Kultur

Höien, Torleiv & Lundberg, Ingvar (2006). *Dyslexi Från teori till praktik*. Övers. Mona C Karlsson. Stockholm: Natur och kultur

IFLA/UNESCO:s skolbiblioteksmanifestet (2004). Övers. Adina Giselsson. Malmö stad: Pedagogiskt centrum. <http://archive.ifla.org/VII/s11/pubs/sguide02-se.pdf> [2010.12.05]

Kvale, Steinar (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Övers. Sven-Erik Torhell. Lund: Studentlitteratur

Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2009). *Den kvantitativa forskningsintervjun*. Övers. Sven-Erik Torhell. Lund: Studentlitteratur

Limberg, Louise (2002). *Skolbiblioteks pedagogiska roll: En kunskapsöversikt*. Stockholm: Skolverket

- Lindell, Carl Gustav & Lindell, Sonya (1996). *Dyslexi – problem och möjligheter: En handbok om läs- och skrivsvårigheter för föräldrar och personal i skola och förskola*. Stockholm: Brevskola
- Myrberg, Mats (2003). *Att skapa konsensus om skolans insatser för att motverka läs- och skrivsvårigheter: Rapport från "Konsensusprojektet" 5 september 2003*. Stockholm: Lärarhögskolan/Institutionen för Individ, Omvärld och Lärande. http://www.alvesta.se/System/FileArchive/2/File_1228.pdf [2010.11.02]
- Myrberg, Mats (2007). *Dyslexi – En kunskapsöversikt*. Stockholm: Vetenskapsrådet
- Nationella Skolbiblioteksgruppen (2004). *Bemanna skolbiblioteken: Ett verktyg för skolutveckling*. Stockholm. <http://www.skolbibliotek.se/pdf/bemanna.pdf> [2010.11.26]
- Nelson Zetterqvist, Karin (2003). *Dyslexi – en diagnos på gott och ont Barn, föräldrar och lärare berättar*. Lund: Studentlitteratur
- Persson, Bengt (2001). *Elevers olikheter och specialpedagogiska kunskap*. Stockholm: Liber
- Repstad, Pål (1999). *Närhet och distans: Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. Övers. Björn Nilsson. Lund: Studentlitteratur
- Skollagen SFS nr:1985:1100 (1985). <http://www.riksdagen.se/Webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=1985:1100> [2010.12.03]
- Skollagen SFS nr: 1994:1194 (1994). <http://www.riksdagen.se/Webbnav/index.aspx?sok=&titel=&bet=1994%3A1194&rm=&nr=&sort=rel&nid=3910&a=s> [2010.12.03]
- Skolverket. <http://www.skolverket.se/sb/d/107> [2010.12.03]
- Strömbom, Margareta (1999). *Dyslexi – visst går det att besegra: En dyslektikers upplevelser och reflektioner*. Stockholm: Carlsson Bokförlag
- Sundin, Olof (2000). Qualitative research information user studies: A methodological comment. *Health Libraries Reviw*, vol.17, nr.4 s215-218
- Svenska Dyslexiföreningen. <http://www.dyslexiforeningen.se> [2010.11.12]
- TPB. <http://www.tpb.se/verksamhet/> [2010.12.02]
- Trost, Jan (1993). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur
- Kandidatuppsats**
- Axtelius, Margareta & Lindwall, Emma (2006). *Lärares kunskaper om dyslexi* <http://sh.diva-portal.org/smash/record.jsf?searchId=1&pid=diva2:16570> [2010.11.12]
- Klason, Ann-Sofie (2002). *På vilka sätt kan bibliotek vara användarvänliga för människor med dyslexi?* <http://bada.hb.se/handle/2320/1614> [2010.11.02]

Persson, Kristina (2006). *Svensklärares identifikation av elever med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi på gymnasieskola*
<http://dspace.mah.se:8080/handle/2043/2922> [2010.11.12]

Magisteruppsats

Inderberg, Jorun (2003) *Samhällsvetenskapsprogramet för elever med DYSLEXI En studie om att utveckla ett förhållningssätt*
<http://www.lhs.se/iol/publikationer> [2010.11.02]

Bilaga 1

Intervjuguide

Tre fokus

- Bibliotekarien och dennes utbildning och erfarenheter, med särskilt fokus på dyslexi
- Elever med dyslexi – hur kan bibliotekarien hjälpa dessa
- Samverkan mellan lärare och bibliotekarier

1. Var och hur länge har du arbetat som bibliotekarie?
2. Vilken utbildning har du?
4. Hur har du förvärvat kunskaper kring dyslexi och kompensatoriska hjälpmedel – alternativa verktyg?
6. Hur kan biblioteket (du) bistå och hjälpa elever med dyslexi?
5. Kan du beskriva vad och vilka moment elever med dyslexi kan ha svårigheter med?
7. Hur har biblioteket och dess tjänster utformats till förmån för elever med dyslexi? Resurser som efterfrågas finns/inte finns?
8. Finns det direkta eller indirekta direktiv – vilka uppgifter som biblioteket har för att bistå elever med dyslexi?
9. Kan du beskriva hur elever med dyslexi använder biblioteket.
10. Kan du beskriva hur lärare (med dyslektiska elever) använder biblioteket.
11. Kan du beskriva dina erfarenheter av samverkan med lärare kring elever med dyslexi? Hur kan samverkan se ut?